

Refrigerators and Ovens on Shabbos

Show# 83 | September 17th 201r

רמב"ם הלכות שבת פרק יא הלכה יז

רושם תולדת כותב הוא, כיצד הרושם רשמים וצורות בכותל ובבשר וכיוצא בהן כדרך שהצירין רושמים הרי זה חייב משום כותב:

רמב"ם יד החזקה הלכות שבת פרק ט הלכה ו

המתיר אחד ממיני מתכות כל שהוא או המחמם את המתכת עד שתעשה גחלת הרי זה תולדת מבשל וכן הממסס את הדונג או את החלב או את הזפת והכופר והגפרית וכיוצא בהם הרי זה תולדת מבשל וחייב וכן המבשל כלי אדמה עד שיעשו חרס חייב משום מבשל כללו של דבר בין שריפה גוף קשה באש או שהקשה גוף רך הרי זה חייב משום מבשל:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שלד סעיף כב

תיבה שאחז בה האור יכול לפרוס עור של גדי מצדה האחר שלא תשרף ועושים מחיצה בכל הכלים להפסיק בין הדליקה, אפילו כלי חרס חדשים מלאים מים שודאי יתבקעו כשתגיע להם הדליקה דגרם כיבוי מותר. הגה: במקום פסידא (מרדכי פרק כ"כ).

שו"ע אורח חיים - סימן רסה סעיף ד

נותנים כלי תחת הנר לקבל ניצוצות מפני שאין בהם ממש ואין כאן ביטול כלי מהיכנו; אבל לא יתן לתוכו מים אפי' מבע"י, מפני שמקרב זמן כיבוי הניצוצות.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קכ עמוד ב

אי הכי, הכא נמי: כתיב לא תעשה כל מלאכה - עשייה הוא דאסור, גרמא שרי

שו"ע אורח חיים - סימן תקיד סעיף ג

נר של שעה שרוצה להדליקו ב"ט וחס עליו שלא ישרף כולו, יכול ליתן סביבו קודם שידליקנו דבר המונע מלישרף, בענין שיכבה כשיגיע שם: הגה - ויש מתירין לחתוך נר של שעה באור, דהיינו שמדליקים גם למטה כדי לקצרה, וכן נוהגין; אבל ע"י סכין, אסור, (הגהות מיימוני פ"ז והגהות אשירי ומרדכי ותוספות פ"ק דביצה). ומותר להעמיד נר במקום שהרוח שולט, כדי שיכבה; אבל אסור להעמידו שם, אם כבר הרוח מנשב (מהרי"ל):

משנה ברורה סימן תקיד ס"ק כה

במקום שהרוח שולט - ר"ל שיכול לשלוט כשיבא וטעם [לא] ההיתר משום דאינו אלא גרם כיבוי בעלמא, ויש מאחרונים שמחמירין בזה דבכל רגע ורגע הרוח מנשב ומטעם זה המנהג בליל יום טוב שאין לוקחין הנרות מביה"כ לבייתם כדרך שעושין במו"ש אלא תוחבו בחול וכנ"ל בסקכ"א:

שער הציון סימן תקיד ס"ק לא

הגר"א [ומה שהקשה מגן אברהם על זה מסעיף ב, כונתו במה שכתב שם בסעיף קטן ה דלא שרי גרם כיבוי אלא במקום פסידא, כמו שכתוב סימן של"ד סעיף כ"ב בהג"ה, באמת אותה הג"ה אין לה מקור, וכמו שכתב הט"ז בסוף סעיף קטן ו בסימן זה דלא מצינו חבר לשיטה זו, וגם המגן אברהם בעצמו סעיף קטן ז כתב דהרא"ש לא סבירא שיטה זו, ועיין במאמר מרדכי שכתב, דאפשר דביום טוב לכולי עלמא שרי גרם כיבוי לכתחלה, וכמשמעות התוספות ביצה דף כ"ב ועיין לקמיה], וכן הוא גם כן דעת האליה רבה והמטה יהודה, כמו שהבאנו לעיל בסימן רע"ז בביאור הלכה, וכן הסכים המאמר מרדכי להקל על כל פנים ביום טוב:

תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף ס עמוד א

ת"ר: ליבה ולבתה הרוח, אם יש בלביו כדי ללבותה - חייב, ואם לאו - פטור. אמאי? ליהוי כזורה ורוח מסייעת! אמר אביי: הכא במאי עסקין - כגון שליבה מצד אחד, ולבתו הרוח מצד אחר. רבא אמר: כגון שליבה ברוח מצויה, ולבתו הרוח שאינה מצויה. ר' זירא אמר: כגון דצמרה צמורי. רב אשי אמר: כי אמרינן זורה ורוח מסייעתו - ה"מ לענין שבת, דמלאכת מחשבת אסרה תורה, אבל הכא גרמא בעלמא הוא, וגרמא בנזקין פטור.

רא"ש מסכת בבא קמא פרק ו סימן יא

ת"ר המלבה ולבתו הרוח אם יש בליביו כדי ללבות חייב. והוא שאין ברוח כדי ללבות דאי יש ברוח כדי ללבות אפילו יש בליביו כדי ללבות פטור דמאי קעביד בלאו איהו נמי תתלבה ותזיק. ואם אין בליביו כדי ללבות וגם לא ברוח כדי ללבות ונצטרפו יחד וליבו פטור. ולא אמרינן [אף על פי] שסייעו הרוח בעשיית האש הוי כאילו הוא עשהו לבדו מידי דהוה אזורו ורוח מסייעתו דחשבי' ליה כאילו עשה המלאכה לבדו. דהתם מלאכת מחשבת אסרה תורה אף על פי דלא הוי אלא גרמא בעלמא בהכי חייבה תורה כיון דמלאכה זו עיקר עשייתה ע"י רוח. אבל הכא גרמא בעלמא וגרמא בנזקין פטור:

שו"ת אחיעזר חלק ג סימן ס

ע"ד בקשתו לברר בהירחון שלו אדות הנדפס שם בנוגע לאלקטרי' /לחשמל/ בשבת הנה כבר נתפשטה הוראה

לאיסור בכל תפוצות ישראל וכן פסק הגר"י שמעלקיש ז"ל בחבורו בית יצחק, דהוי אב מלאכה וחייב משום מבעיר ומכבה ועי' בית יצחק חיו"ד ח"ב סי' ל"א ובהשמטות שם ובחלק א' סי' ק"פ /ק"כ/ ובכמה ספרים, ומה שיש לדון ולהתווכח בזה אין כדאי שיבאו הדברים בירחון, אשר יתפרסמו הדברים בוכוחים שונים, ויוכל להיות למכשול הרבים. ובשו"ת שאילת דוד להגאון מאוה"ג ר' דוד מקארלין ז"ל בשו"ת או"ח סי' ה' כתב בסוף התשובה בזה"ל: אבל חס לו להדפיס דברי במ"ע כי אנכי מעולם מתרחק מזה וכו' והשנית אנחנו כעת במקום מים הרעים והתלמידים ישתו וימותו כי עמי מקלו יגיד לו כל המיקל כו' ואיני רוצה שיתחלל שם שמים שיקילו הרבה יותר מאשר נכון ע"פ הדין עכ"ד.

ומה ששלח אלי העתקת מכתב גדול אחד הנדפס בעתון ירחי בית ועד לחכמים מניו יארק תרס"ג ע"ד הדלקת אור אלקטרי' ביום טוב שמתיר, היינו רק ביום טוב וס"ל דאין זה מוליד, וצירף זה לסניף שהוא גרמא, אבל לא עלה על הדעת להקל בשבת וגם בדין יום טוב אין הלכה כמותו.

והנה בעיקר הדבר שמבארים בהירחון אופן הדלקת האלקטרי' שבטרם הכנסו לתוך הזכוכית הפסק יש בו וכו' וכשמסבב את הגלגל נעשה צפוי קצר זה מעין גשר שהזרם עובר עליו, ולפי"ז יש לדון דבסבובו להכפתור שבתוך המעריך אינו אלא גרמא בעלמא ודמי להא דא"ר בסנהדרין ע"ז ע"ב זרק חץ ותריס בידו ובא אחר ונטלו ואפילו הוא קדם ונטלו פטור דבעידנא דשדי בי' מיפסק פסיקי' גירי', הרי קמן דהמסלק את התריס המעכב את החץ שלא יגש אליו אף על גב דבסלוקו זה מכשיר הוא את החץ שיהרוג או יזיק מ"מ אין להמסלק הזה דין מזיק בידים ורק גרמא עלמא, וה"נ לענין שבת הוי גרמא. זהו תו"ד. ואני שאלתי לאומן עלעקטראטעכניק /חשמלאי/ והראה לי אופן תכנית המכונה הנעבדת פה בסבוב הכפתור שבתוך המעריך לבד שמסיר הגשר מחבר עם זה גם החוטין באופן שבסבוב הכפתור מחבר את החוטים ממש ועושה הבערה בידים. אך אמר לי שאפשר להכין מכונה כזו שע"י הסרת הגשר יחוברו החוטים מאליהם ע"י כלי צירוף (ספראנזינקע) אחר ובאופן זה יהי' חבור נעשה מאליו ע"י הכלי צירוף.

אולם גם באופן זה נראה למאי דמבואר בש"ס בסנהדרין שם /דף ע"ז/ האי מאן דכפתי' לחברי' ואשקיל עלי' בידקא דמיא גירי דידי' נינהו ומיחייב, ובחי' הרמ"ה שם כתב ואי קשיא לך מכדי הכא לאו בדאזלי מכחו עסקינן אלא כגון שהי' דבר מפסיק בין המים ובינו ונטלו ונמצאו המים באין עליו מאליהן ואמאי מחייב הא לאו כחו הוא ותו מאי שנא מדרבה דאמר זרק בו חץ ותריס בידו ובא זה ונטלו ואפילו הוא קדם ונטלו פטור דבעידנא דשדי מפסק פסיקי' גירי' אלמא אף על גב דקא שקיל לי' להווא מידעם דהוה מפסיק ביני' ובין גירי דשדי בי' פטור וכ"ש הכא דהני גירי לאו מכחו קא אזלי ואמאי מחייב לא תקשי לך וכו' ולא דמיא הא מילתא לזרק בו חץ ותריס בידו דאלו התם כי סלקי' לתריס מיקמי דנימטי גירא לגבי' הוא דסליקי' דאי לבתר דמטא לגבי תריס אף על גב

דהוי מסלק ל' לתריס תו לא הוי אזיל גירא טפי ולא הוי מיקטל, אלא ודאי ע"כ בדסלקי' מקמי דנימטי לגבי' ואמטו להכי פטור דכי סלקי' לאו מידי עבד, מאי אמרת סוף חץ לבא, הא אמרו כל סוף הורג לבא פטור דגרמא בעלמא הוא אבל הכא דכי סלקי' לעפרא דמפסיק בין מיא לדידי' מיא הוי נגעי בההוא עפרא גופי' כי סלקי' לעפר גירי דידי' הוא עכ"ל.

הרי מבואר מדברי הרמ"ה דאם היה החץ סמוך ממש להתריס אם הסיר התריס זהו גירי דילי' והי' חייב ע"ז כמו בבידקא דמיא, וה"נ אם הסיר הגשר וזרם האלקטרי עובר מיד הרי הוא כמו בידקא דמיא, דמתחברים הזרמים כמו המים. ונראה דזה הוי ככח ראשון.

והנה בעיקר הדין לגבי גרמא בשבת דעת האבן העוזר באו"ח בסוף סי' שכ"ח בנותן חטים לתוך רחיים של מים חייב ולא כמו שכתב המג"א בסי' רנ"ב, וכל האחרונים השיגו על המג"א על מה שהביא ראי' מדברי התוס' שבת י"ז. ודעת האה"ע דחייב כמו שאמרו בב"ק דף ס' זורה ורוח מסייעתו דאף דלנזקין הוי גרמא ופטור לענין שבת מלאכת מחשבת אסרה תורה, ומכ"ש מה שחייב בנזקין.

ולכאורה ד' האה"ע תמוהים מאי ראי' מזורה דזהו מלאכתו כמו זורע ואופה וצד, אלא דגם ד' המג"א בסי' רנ"ב שהוכיח מצידה אינו מובן, דשאני צידה דזהו מלאכתו, אבל ברחיים של מים הא אפשר מלאכת הטחינה ברחיים של יד. ונראה בדעתם דמה שאמרו בזורה ורוח מסייעתו מלאכת מחשבת אסרה תורה ולא אמרו שזהו עצם המלאכה, היינו דכל שהוא מלאכת מחשבת והמלאכה מתעביד באופן זה חשוב מלאכת מחשבת ועל כן גם בנותן חטים ברחיים של מים, שזהו דרך הטחינה אף שבאפשרי לעשות ע"י טחינה ביד מ"מ זוהי מלאכת מחשבת שאסרה תורה. ולא דמי להא דשבת ק"כ בגרם כבוי שהוא בא במקרה ובכה"ג אמרינן לא תעשה כל מלאכה, דגרמא שרי דבכה"ג לא חשוב מלאכה, אבל באופן שהמלאכה היא תמיד ע"י גרמא זהו חשוב מלאכת מחשבת.

ובישועות יעקב סי' של"ד בתשו' נכדו הגאון ז"ל כתב בשיטת הש"ג דגרם כבוי פטור דוקא באינו מכוי, דבמתכויין חייב משום כבוי דהוי מלאכת מחשבת דחייב גם בגרמא כמבואר בב"ק ס', ורק בלא נתכויין דאין זה מלאכה ואין זה מלאכת מחשבת בכה"ג אין חיוב בגרמא יעו"ש.

אולם הרא"ש בב"ק ס' שם כ' דהתם מלאכת מחשבת אסרה תורה, אף על פי דלא הוי אלא גרמא בעלמא בהכי חייבה תורה כיון דמלאכה זו עיקר עשייתה ע"י רוח, מבואר דדוקא בזורה שעיקר עשייתה כן, אבל לא בשאר מלאכות. שו"ר בס' אמרי בינה חאו"ח שהרגיש בזה. והנה בגוף השאלה וההערה שהעיר דפתיחת השרויף /הבורג/ ביום טוב דהוי גרמא, העיר בזה הס' מחזה אברהם להגאב"ד דבראד ומתיר ע"י נכרי, ובאמת לא כל הגרמות שוות ויש שיטות דגם גרמא אסור היכא דאין הפסק מחיצות בין האש, זהו שי' רש"י במסתפק דהוי מכבה, ושי' התוס' בשם ר"ת בשבת מ"ז דדוקא לעשות מחיצה מכלים שיש בתוכם מים, אבל היכא שאין הפסק מים בין המחיצות י"ל דהוי איסור דאורייתא וכ"ה שי' הרא"ש בביצה, דמסתפק מן השמן חייב משום גרם כבוי,

כיון שהשמן והפתילה גורמים שניהם ההדלקה והממעט וממהר את הכבוי חייב משום מכבה, ועי' ביש"ש בביצה שם דחייב חטאת כ"כ בס' מרכ' המשנה בשי' הרמב"ם דגרם כבוי בכה"ג הוי דאורייתא. ובס' מחז"א הנ"ל בס' מ"א והשמטות שם מצדד דבהבערה גם גרמא אסור, דבכל אבות מלאכות ילפינן דגרמא שרי מדכתיב לא תעשה כל מלאכה עשי' הוא דאסור, וגרמא שרי, משא"כ בהבערה דכתי' לא תבערו י"ל דאף גרמא אסור. והא דקשה דא"כ איצטריך קרא לא תבערו לגרמא דאסור, ולמ"ל למימר ללאו או לחלק משום דזה מוכח מבכל מושבותיכם דמרבה הבערת בת כהן, דהא אפשר ע"י גרמא יעו"ש מה שפלפל בזה, אבל כל זה אינו אלא לפלפולא, אבל להלכה בודאי נראה דאין חילוק בין הבערה לשאר מלאכות.

וגדול אחד העיר מקושיית הירושלמי פ"ב דב"ק דמקשה לר"ל דס"ל אשו משום ממונו ממתני' דהוא שהדליק את הגדיש בשבת פטור משום דחייב מיתה ואם איתא דמשום ממונו משבולת ראשונה ואילך יתחייב משום ממונו, ולדברי המחז"א, יהי' גם על מה שלאח"כ חיוב משום גרמא אך מה שהקשה הנ"ל לשי' האהע"ז דחייב משום גרמא משום דמלאכת מחשבת אסרה תורה, מקושיית הירוש' הנ"ל, הנה דברי האה"ע הוא דוקא באופן דדרך המלאכה ברחיים הוא ע"י גרמא, ומדמי לזורה דמלאכת מחשבת אסרה תורה, אבל במבעיר סתם שדרך המלאכה הוא בידיים בודאי אינו חייב משום גרמא, רק באופן שהמלאכה מתהווה תמיד ע"י גרמא. וה"נ י"ל בהבערת האלעקטרי' כשנת"ל.

המורם מכל האמור דבחבור החוטין של אלקטרי', להבעיר בידיים, דהוי מלאכת הבערה ממש וגם אם החבור נעשה בסבוב הכפתור באופן שמאליו יתחברו החוטין דמי ביותר לבידקא דמיא בכח ראשון דחייב משום גירי דילי', גם באופן דהוי גרמא לד' אבן העוזר דבנתינת חטים לתוך הרחיים של מים יש חיוב תורה משום מלאכת מחשבת, ולבד זה גם בגרם כבוי לא כל הגרמות שוות, וכמה שי' ס"ל די' איסור תורה בזה וידעתי שיש להאריך בזה בכל פרט, אבל אין הזמן גורם לזה, ובבירור ענין זה נדפסו כמה קונטרסים שהעלו להלכה שחייבים בעלעקטרי' משום מבעיר ומכבה.

מגן אברהם סימן שיד ס"ק ה

ה (פמ"ג) (מחה"ש) ודוק' שהוציאו ג"כ כו'. ז"ל ת"ה אמנם נראה דסכין התקוע בחבית איירי שהוציאו והכניסוהו בחול ולא פסיק רישיה הוא שיוסיף בנקב מדמייתי ראי' מסכינא דביני אורבי דצה ושלפה וכו' וההיא ע"כ לאו פסיק רישיה הוא שירחיב בגומ' דר"י פי' פ' כירה דלהכי בעינן דצה ושלפה שלא יזיז עפר ממקומו ומשום מוקצ' ומ"מ ע"כ מודה הוא דאי הוי פסיק רישיה להרחיב הגומא אסור דעושה גומ' וא"צ לעפר' חייב מדאורייתא משום בנין כדאי' פ"ק דביצה עכ"ל, הנה מבואר דהת"ה ס"ל ג"כ דהתיובת' קאי אשמואל דהא מייתי דברי התו' והם כתבו כך בהדי' ומשמע דס"ל פשוט להת"ה דאף לפי המסקנא דאתותב שמואל מ"מ מיירי בענין דלא הוי פסיק רישי' דעושה גומא דפסיק רישיה כ"ע מודו דאסו' והא מלאכה דאוריית' היא דדוק' כשחופר גומא וצריך לעפרא הוי דרבנן אבל כשא"צ לעפרא הוי דאוריית' ופסיק רישי' בדאוריית' אסור לכ"ע אלא ע"כ מיירי בענין דלא הוי פסיק רישיה כלל וא"כ ההיא דחבית נמי מיירי בענין דלא הוי פסיק רישיה כלל דמלאכה דאוריית' הוא דעוש'

פתח לחבית אבל פסיק רישיה במלאכה דרבנן ס"ל להת"ה דמותר ומביא ראייה ממרדכי פ' הזורק דמתיר לשפוך מים אף על פי שיורד לכרמלית כיון דאינו מתכוין שיצאו לחוץ ואף על גב דפסיק רישיה הוא ע"ש (ע' ברכות דכ"ד ע"ב בתוס' וסי' תנ"ח סי"ב וע' בתו' פסחים דף מ"ז): ולי צ"ע על הגאון דאמרי' דף קי"ג עמודים התחובים בארץ אסור להוציאן מ"ט אילימ' משום דעביד גומות ממילא קא הוין דתנן הטומן לפת וכו' והתם בודאי פסיק רישיה הוא דעביד גומות ואפ"ה שרי וכ"כ התוס' דאפי' אין מקצת עליו מגולין שרי לתחוב בו כו' ע"ש דף נ"א וטעמא דמקלקל היא כדאי' דף ע"ג ופטור אפי' לר"י ודברי התוס' דף צ"ט בד"ה מפני שמזיז וכו' צ"ע ע"ש ואפשר דמיירי במתקן כגון בשדה כמ"ש המ"מ ספ"א וע"ק מ"ש בחופר גומ' וא"צ לעפר' חייב דזה אינו אלא בצריך לגומא אבל בשאינו צריך כלל לא לגומא ולא לעפר פשיטא דפטור דהוי מלאכה שא"צ לגופה ודבר שאין מתכוין ומקלקל וגם חופר כלאחר יד הוא כדאי' דף מ"ו ברש"י דחופר דחייב היינו במר' וקרדום ע"ש לכן נ"ל דמדינא אין כאן איסור אפי' בכותל ובחבית גדולה כיון דדבר שאין מתכוין ומקלקל הוא אלא שהת"ה נדחק לקיים המנהג שנהגו כמ"ש הוא בעצמו ע"ש וכ"כ מהרי"ו סי' ק"ל דנהגו בו איסור להוציא דנר' כעושה נקב בכותל עכ"ל גם מ"ש להתיר פסיק רישיה במילי דרבנן וכ"כ סי' ס"ו צ"ע דבסימן שי"ו ס"ד אית' בהדי' דאסור ותלמוד ערוך הוא וכ"כ התוס' בשבת דף ק"ג סוף ד"ה לא צריכ' ע"ש וכ"מ סימן של"ז ס"א וס"ב ע"ש, ואף שהתוס' פסחים דף כ"ה כתבו דשרי ע"ש היינו בדרך אין לו' אבל לפי האמת אסור וכ"מ סי' רע"ז ס"א וס"ג ואף שהרא"ש בפסחים כ' דפסיק רישיה אסור בכל מידי דאורי' נ"ל דנקטה משום שאר איסורים ע"ש אבל לכ"ע פסיק רישיה אפי' במילי דרבנן אסור ומ"ש ראייה מהמרדכי אינה ראייה דהתם אי לא עביד מידי ואפי' יוצאין לר"ה ליכא איסור' כמ"ש סי' שנ"ז אלא דרבנן גזרו בר"ה ובכרמלית לא גזרו שכשאינו מתכוין להוציאה דכיון שאינו מתכוין לא אתי להוציאה להדיא ע"ש עמ"ש ס"י רנ"ג דבאמירה לעכו"ם בפסיק רישיה יש להתיר ודוק בדברי כי קצרתי:

משנה ברורה סימן שיד ס"ק יא

תקוע - היינו שהיה תקוע בחוזק וע"י הוצאתו והכנסתו פסיק רישא הוא שיתרחב הנקב אפ"ה כיון דעיקר איסורו הוא רק מדרבנן ס"ל דשרי כיון שאינו מתכוין לזה ודעת הרמ"א לחלוק עליו דדוקא כשהוציאו פעם אחת מבעוד יום דעי"ז נתרחב קצת דתו לא הוי פסיק רישא אבל בלא"ה אסור דפסיק רישא הוא דאף דהוא פתח שאין עשוי להכניס ולהוציא דאיסורו הוא רק מדרבנן וכנ"ל ס"ל דפסיק רישא אסור אף במלתא דרבנן ועיין לקמן בסי"ב דבכותל שהוא מחובר גם המחבר מודה דאסור להוציא הסכין שהיה תקוע בו מערב שבת [וה"ה בחבית שמחזקת ארבעים סאה דיוצא ג"כ משם כלי דהוי כאהל] דשם במתכוין להרחיב הנקב חייב משום קודח דהוי תולדה דבונה ולכן אפילו אם אינו מכוין עכ"פ פסיק רישא הוא. והנה לענין עיקר הדין הסכימו המ"א וא"ר והגר"א והגרע"א דפסיק רישא אסור אף במלתא דרבנן ומ"מ הכא מצדדים המ"א והגר"א דמדינא אף בכותל שרי היכא שאין מתכוין כיון שא"צ להגומא והוי מלאכה שאצל"ג וגרע משאר איסור דרבנן דאסור היכא שהוא פסיק רישא כיון שהוא ג"כ מקלקל וגם הוא כלאחר יד וממילא נעשה הגומא בכותל ע"י הוצאת הסכין שמתרחב הגומא וכדלעיל בסימן שי"א ס"ח גבי צנון ע"ש אלא שהעולם נהגו בו איסור להוציא דנראה כעושה נקב בכותל וגם הט"ז מצדד כן בעיקר הדין אף בכותל ומ"מ סיים דאין בידו להקל נגד התה"ד והשו"ע והרמ"א שפסקו כולם

בסוף הסימן להחמיר לענין כותל [וכן הוא ג"כ דעת הא"ר כהשו"ע והרמ"א דאפשר דניחא ליה שיהא הנקב מרווח לחזור ולתחוב בו הסכין ובאופן זה בודאי לכו"ע אסור] אלא לענין חבית דעיקר איסור הוא רק מדרבנן יש לסמוך היכא שהוא צורך גדול על דעת המחבר שמתיר להוציא הסכין בשבת כיון שאין מתכוין להוסיף הנקב אפילו היכא שלא הוציאו מעולם מתחלה:

שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן י

בדבר פתיחת מקרר חשמלי בשבת

לתועלת המעיינים, אקדים לבאר בקצרה את התהליך של מחזור הקירור והפעלת המנוע: עקרונות הקירור הם: (א) מדת ההתאדות של נוזל תלויה בלחץ, ככל שגדל לחץ הגז דרושה טמפרטורה גבוהה יותר לאידוי מהיר של הגז. (ב) התפשטות הגז גורמת להורדת הטמפרטורה, והתכווצותו גורמת לעליית הטמפרטורה. "מחזור הקירור" הוא כלהלן: המנוע מפעיל קומפרסור הדוחס את הגז ללחץ גבוה. בתהליך זה מתחמם הגז, כשהלחץ מגיע לערך מסוים נפתח שסתום והגז עובר לצנור מפותל אשר הוא מתקרר מהאוויר שבסביבתו, ולעיתים בעזרת מאוורר, הגז מתקרר ע"י כך במקצת ובשל לחצו הגבוה הוא משתנה לנוזל, מכאן הוא עובר דרך שסתום אחר לבית קבול רחב יותר הנקרא תא קירור, במעבר לתא זה הוא מתפשט במהירות והתפשטות זו גורמת לירידה חזקה בטמפרטורה, כך שדפנות תא הקירור מתקררים מאד, האוויר שבמקרר (וכן האוכל שבמקרר) מוסרים אז מחומם לדפנות תא הקירור וכך יורדת הטמפרטורה בתוך המקרר, והגז שבתא הקירור מתחמם ע"י כך, הגז עובר שוב לקומפרסור הדוחס אותו ללחץ גבוה והמחזור מתחיל מחדש.

על מנת לשמור על טמפרטורה רצויה בתוך המקרר נמצא בו גם מווסת, עיקר מבנהו הוא כדלקמן: בתוך המקרר נמצא מיכל קטן של גז מסוים (גז זה שונה מהגז המשמש בתהליך הקירור, הוא אינו משתנה לנוזל בתנאים שבמקרר) המחובר ע"י צנור דק למפוח העשוי מחומר גמיש, כאשר הטמפרטורה שבמקרר עולה מתפשט גז זה, ובהתפשטותו הוא גורם להתפשטות המפוח, התפשטות זו גורמת לסגירת מעגל חשמלי ע"י זה שנוצר מגע בין שתי נקודות המגע של המפסק החשמלי, רק אז יכול המנוע של מכונת הקירור להתחיל בעבודתו כמתואר לעיל, עם ירידת הטמפרטורה במקרר מתקטן נפח הגז במווסת והמפוח מתכווץ שוב, בטמפרטורה מסוימת שנקבעת לפי מצב שני המגעים של המפסק, המעגל החשמלי נפתח שוב ופעולת הקירור נפסקת. ע"י התאמת המווסת, (הרגולטור) כלומר ע"י שינוי המרחק בין המפוח והחלק השני של מפסק המווסת ניתן להוריד או להעלות את מדת הקור במקרר.

א. פשוט וברור שבשעה שהמנוע עובד אין לחוש כלל לפתיחת הדלת, כי אף על פי שהחום הנכנס לתוך המקרר גורם להאריך יותר את זמן עבודתו, ויש לפעמים שלולא הפתיחה היה נפסק תיכף, ורק הפתיחה גורמת להמשך עבודתו, מ"מ אין בזה שום איסור, והרי זה דומה לסוגר את החלון כדי שלא יכנס הרוח ויכבה את הנר, והיינו שמניעת כבוי אינה חשובה כלל כגרום הבערה, והוא הדין בנידון דידן. ואין זה שייך כלל למוסיף שמן בנר

שחייב משום מבעיר כי שם השמן שהוא מוסיף, הוא עצמו בוער, משא"כ כאן, עבודת המנוע היא ע"י הפסקת הזרם, ואילו החום הנכנס לא בוער ולא מבעיר אלא מונע רק הפסקת מעגל הזרם, וכיון שכך פשוט הוא שלא כלום הוא. ואף שאם המקרר הוא במצב כזה שפעולת הזרם קרובה להפסק יש לחשוש שבפתיחת הדלת מזיזים קצת את המקרר ומקדימים בכך להפסיק תיכף עבודת המנוע, /הערת המחבר/ +שוב שמעתי ממומחה חשוב שפתיחת הדלת או הזזה אינם משפיעים כלל להקדים מיד את הפסקת המנוע. גם יש לדעת שכל הדיון שבמאמר זה הוא רק במקרר הפועל ע"י דחיסה והתפשטות גזים, ולא במקרר ספיגה ששם יש הדלקת גוף חימום, וכן לא במקררים שיש להם הפשרה שהבעיות בהם שונות ואינן דומות לסוג זה שאנו דנים בו + אך אעפ"י כן יבואר להלן שאין לחשוש לכך.

ברם נראה שאם ננקוט שאסור לפתוח את המקרר בשעה שהמנוע שובת ואינו עובד, משום איסור גרם מלאכה דאסור שלא במקום הפסד, יש לדון אם בבין השמשות של ערב שבת היה נח, שיהא אסור לפותחו בכל השבת, גם בשעה שהוא עובד, משום טעמא דמגו דאיתקצאי לבין השמשות איתקצאי לכולי יומא, ואסור אף על פי שהפתיחה היא כמו לצורך גופו ומקומו, כיון שבבין השמשות היה אסור גם לצורך גופו ומקומו וממילא אמרינן מגו דאיתקצאי, ופשוט הוא דאמרינן מגו דאיתקצאי לאסור גם טלטול של חלק מהכלי, וכהיא דמוכני בשבת מ"ד ע"ב, עיין שם. וכן מבואר בשו"ע או"ח סי' ש"י לענין כיס שהיה בו מעות בביה"ש שהכיס נעשה בסיס, ואסור להכניס בו ידו, אף על פי שטלטול כל הבגד מותר. וכן לענין מפה שעמדה עליה מנורה בביה"ש, סובר הט"ז שמקום העמדת הנרות נחשב בסיס ואסור בטלטול, ושאר כל המפה מותרת, עיין שם ובפרמ"ג. וכן מצאנו בעוד כמה מקומות והוא פשוט וא"צ לפנים, וכמו כן הכא הרי טלטול המקרר עצמו ממקום למקום אסור מפני שמייחד לו מקום מחמת חשיבותו והוא מוקצה מחמת חסרון כיס ועיקר טלטולו הוא רק פתיחת הדלת וסגירתה וכיון שכן לכאורה שפיר שייך לומר בזה מגו דאיתקצאי.

ואין לומר, כיון שהאיסור הוא רק מחמת דבר אחר לא חל על זה שם מוקצה דהא בית שהוא מלא פירות ונפחת ביום טוב, שנינו בביצה ל"א ע"ב, שנוטל ממקום הפחת, וכתבו רש"י ותוספות שכל זה דוקא באופן שהסתירה עצמה אסורה רק מדרבנן, אבל באופן האסור מדאורייתא נאסרין שפיר הפירות משום מגו דאיתקצאי, אף על גב שהקצאת הפירות היא רק מחמת איסור פתיחת הבית ולא מחמת עצמן, ואפילו להחולקים ומתירים שם את הפירות בכל ענין מפני הטעם שלא נקרא מוקצה מחמת איסור אלא א"כ האיסור הוא בגוף הדבר (עיין שם בר"ן) מ"מ הואיל ואין אנו דנים על האוכל שבתוך המקרר אם הוא מוקצה או לא והדיון הוא רק על טלטול הדלת מסתבר דחשיב שפיר שהאיסור הוא בגוף הדבר, כלומר כמו שבבין השמשות הי' אסור לטלטל ולפתוח את הדלת כך אסור בכל השבת, ואף על גב שלא הוקצה בביה"ש =בבין השמשות= אלא מחמת איסור דרבנן ג"כ אסור כמבואר שם בתוס', הן אמנם לדעת הרמב"ן בריש מסכת ביצה ובפרק חבית, שסובר שבלא דחייה בידים אמרינן שאם נסתלק האיסור בהיתר נסתלק גם המוקצה, נראה שמותר גם בנידון שלנו, אבל הרי נפשי רבואתי דפליגי עליה, וכיון שכן צריכים לכאורה להשאיר את דלת המקרר פתוח כל ביהשמ"ש =בין השמשות= ואז יוכל לפתוח ולסגור בכל השבת בשעה שהמנוע עובד.

אך צ"ע קצת מהמג"א, סי' רע"ז סק"א, שסובר בנר שמונח ממש נגד פתיחת הדלת, וגם קרוב אל הדלת, שאסור לפתוח בשבת את הדלת אפילו בנחת, ואפילו בשעה שאין הרוח מנשב עיין שם, ובכ"ז לא אומרים שאם היתה הדלת סגורה בבין השמשות שיהא אסור לפתוח את הדלת בכל השבת, גם לאחר שכבר כבה הנר מטעמא דמגו דאיתקצאי, ואעפ"י שלענין בסיס אנו אומרים שאין הדלת נעשית בסיס להנר, היינו משום שהבית חשוב טפי, ובטל גבי הבית טפי מלגבי הנר, אבל באופן זה שהוא מוקצה מחמת איסור כיבוי, למה יהא מותר לטלטל אח"כ את הדלת בשבת הרי אף במחובר שייך מוקצה כזה, כמבואר בכמה מקומות /הערת המחבר/ +הואיל וראיתי שגדולי תורה כתבו דבמחובר אין זה חשיב טלטול וליכא איסור מוקצה הנני מפרש: בשו"ע /או"ח/ סי' שי"ב ס"ו "מקנחין בשבת בעשבים לחים אפילו הם מחוברים ובלבד שלא יזיזם", וכתב המג"א בסק"ו מפני "שהם מוקצים" ולא שרי אלא בלי שום הזזה, ואף שרבים השיבו עליו בזה כמובא שם במחה"ש, היינו מפני שסוברים דהואיל והוא פחות מג' דלא אסור משום משתמש באילן אמרינן נמי דלא איתקצאי כלל מטלטול במחובר כיון שראויים לקינוח, ורק מטלטול גמור ואכילה לאחר שנתלשו שפיר אמרינן מגו דאיתקצאי הואיל ולא לקטינהו מאתמול, ולכן פירשו דמה שאמרו שלא יזיזם היינו שיזהר לא לתלוש, וכן הוא במג"א /או"ח/ סי' ש"ח ס"ק ל"ט לענין זמורה המחוברת לקרקע דאף למטה מג' טפחים דלא אסור משום משתמש במחובר מ"מ אסור לטלטל משום מוקצה כמבואר בגמ' שבת שבת קכ"ה ע"ב ועיי"ש בלבושי שרד, וכן מבואר בט"ז סי' של"ו סוף סק"ד ובשו"ע הרב סעיף ד' ובקצור שו"ע סי' פ' אות ס' שכתבו כולם דגם במחובר שייך איסור טלטול משום מוקצה, ועיי"ש בפמ"ג במ"ז סק"ד דטעמא דמותר לילך ע"ג עשבים בשבת הוא משום דברגליו ליכא איסור טלטול מוקצה, וכן כתב נמי הפמ"ג במשב"ז ריש סי' של"ח לענין פעמון שמחובר לדלת דאי הוי חשיב ככלי שמלאכתו לאיסור ה' אסור גם בטלטול משום מוקצה, גם התפא"י כתב בכלכלת שבת בסוף כללי מוקצה "אסור לטלטל מוקצה אפילו מקצתן כגון להניד עלה בהאילן אפילו שנשאר האילן עומד במקומו", וכיון שכן נראה פשוט דה"ה נמי דאמרינן מגו דאיתקצאי במחובר, וגם נלענ"ד דאף אם נאמר דהזזת עשב מחובר לא חשיב טלטול, היינו מפני שמאליו הוא חוזר תיכף למקומו הראשון משא"כ הכא+ (ועיין בכע"ז בפרמ"ג סוף סי' רע"ז במ"ז). ואפשר דכיון שע"י זהירות והתחכמות יכולים שפיר לפתוח את הדלת באופן המותר אין זה חשיב מוקצה, וגם אפשר דכיון שע"י עכו"ם, או מן הצד, יכולים להעביר את הנר למקום אחר לכן אין הדלת נעשית מוקצה, ואין זה דומה למוקצה מחמת בסיס לדבר האסור שאין אנו אומרינן כן, משום דשאני התם, שהבסיס נחשב כגוף אחד עם המוקצה ורואין את הבסיס עצמו כמוקצה, ובדבר שהוא מוקצה מחמת עצמו לא שייך כלל הך טעמא, משא"כ כאן. ועיין גם /באו"ח/ בסוף סי' רנ"ט לענין פתיחת פי התנור בליל שבת, דלכו"ע אסור ע"י ישראל אם ידוע שיש שם גחלים לוחשות מפני שהרוח מבעיר את הגחלים, וכיון שכן, איך רשאי לפותחו למחר, והא מגו דאיתקצאי לביה"ש איתקצאי לכולי יומא, ואולי גם שם אם נזהר הרבה אפשר לפתוח את התנור גם בבין השמשות. עכ"פ נמצא שבנידון שלנו אם ירצה להוציא או להכניס אוכלין ומשקין לתוך המקרר אין לו תקנה, אלא לפתוח ולסגור את הדלת ע"י טלטול מן הצד, שמותר לצורך דבר המותר, או בגופו וכלאחר יד, דקיל טפי ומותר בכל ענין. ועיין בשו"ע הרב סי' רע"ו סעיף יו"ד, שטלטול באחורי ידיו נקרא טלטול בגופו, "והתוספות שבת" סובר, שאם רגילים תמיד לטלטל את המוקצה ביד אחת והוא נוטלו בשתי ידיים חשיב נמי כטלטול מן הצד.

אבל כל זה דוקא אם המקרר היה נח בכל הזמן של בין השמשות, משא"כ אם במקצת ביה"ש עבד המנוע נראה שמותר, כמבואר בפרמ"ג בא"א סוף סי' רע"ט, שמהגמ' שבת מ"ג ע"א מוכח שדוקא אם היה מוקצה כל ביה"ש הוא שאסור, ולא כשהוקצה רק למקצת ביה"ש. ומפורש יותר בשו"ע הרב סי' ש"י סעיף ז': "וכל זה בדבר שהיה מוקצה כל ביה"ש אבל דבר שהיה ראוי בביה"ש אפילו במקצת לבד ואח"כ נתקלקל ואח"כ חזר וניתקן חזר להיתרו, ואין אומרים מתוך שהוקצה ונאסר כבר במקצת השבת הוקצה לשארית השבת כולה". ומסתבר שהוא הדין גם להיפך, שאם בתחילת ביה"ש היה אסור, ובאמצע ביה"ש הותר, שאין אומרים מגו דאיתקצאי משום תחילת ביה"ש בלחוד. ומה שאמרו בגמ' ביצה ל' ע"ב, באומר איני בודל מהם כל ביה"ש, ומבואר במג"א ובמחה"ש סי' תרל"ח סק"ו, דבאמצע ביה"ש לא מהני תנאי משום ספיקא דדילמא כבר לילה עיין שם, אפשר שמוקצה מחמת מצוה חמור יותר, כיון שגם באמצע היום נעשה מוקצה לכל היום, ואין אומרים שאין מוקצה לחצי שבת, ועיי"ש במשנה ברורה ובביאור הלכה ד"ה דהזמנה לאו מילתא שהביא שם בשם "המור וקציעה" בסוכה שישב בה אחר שקידש היום ולא ישב בה בבין השמשות דאינה נאסרת אלא לשעה זו שיושב בה כיון דהזמנה גרידא לאו מלתא ולא איתקצאי בביהש"ש, וכן כתב שם שאם תלה נוי סוכה באמצע היום דאין איסורן מתחיל אלא מביהש"ש שאחר זה אבל משעה שתלה עד הערב לא מיתסרא הואיל ולא הוקצה בביהש"ש, והוא פלאי, הרי גם באתרוג ולולב קיי"ל דהזמנה לאו מילתא ולא מיתסרי אלא משעה שנטל אותם ביום למצוה ואפי"ה נאסרים לכל היום אף על גב דלא הוקצו בביהש"ש, וגם פשוט הדבר דאתרוג שיחדו למאכל והי' מותר ודאי כל הלילה לאכלו דמ"מ אם נמלך עליו ביום ונטלו למצוה ודאי נאסר לכל היום. /הערת המחבר/ +נלענ"ד דאתרוג שיחדו למצוה אף על גב דשרי בטלטול מ"מ חשיב לענין אכילה מתחילת בין השמשות של יום א' כמוקצה מחמת חסרון כיס כמבואר בביצה ל' ע"ב בתוד"ה כל בהפריש ז' אתרוגים לז' ימים דאתרוג של יום ראשון חלוק משאר הימים שיוצא בה ואוכלה לאלתר, וזה אסור כל היום עד למחר מפני שביו"ט אמרינן מגו דאיתקצאי לביהש"ש איתקצאי לכולי יומא, ואף על גב דהזמנה לאו מלתא, כמבואר בסי' תרנ"ג דאפי' ביום אינו נאסר לפני שעשה בו מצוה, ועיין גם בסי' תרס"ה בביאור הלכה וכ"ש דלא אסור בלילה, ומה שנעשה מוקצה ביום בשעה שעושה בו מצוה הרי קיי"ל דאין מוקצה לחצי שבת, וע"כ דסברא הוא דהא דהזמנה לאו מלתא היינו דוקא לענין זה דלא חל עליו שם מוקצה מחמת מצוה אבל נאסר שפיר מחמת חסרון כיס מתחילת ליל התקדש החג, [לפי"ז מי שאינו מקפיד שפיר מותר גם ביום טוב ראשון]. ומ"מ אם יחד אתרוג אחד לכל הז' ימים שפיר אסור באכילה גם בכל הלילות של החג הואיל ועדיין הוא עומד למצוה שפיר נמשך עליו כל החג דין של מוקצה מחמת מצוה, ורק ביום ז' לאחר שעשה בו מצוה נחלקו ר"י ור"ל וקיי"ל כר"י דאסור, ונראה שלפי דברינו ה"ה נמי שאסור לאכול את האתרוג בשבת שלפני החג כיון שיחדו למצוה והקפיד בבין השמשות מחמת חסרון כיס לא לאכלו, ותמיהני על החולקים על הט"ז בסי' תרס"ה סק"א וסוברים שגם אתרוג אינו נאסר באכילה מחמת הזמנה גרידא דמ"מ למה לא הזכירו דכל זה דוקא בחוה"מ ולא ביום טוב דמבואר דשפיר נאסר משום מוקצה מחמת חסרון כיס, וכמו"כ נראה דאתרוג לא דמי למצה שמורה דמבואר בפמ"ג בא"א סי' תמ"ד סק"א שרק בערב פסח שחל בשבת אסורה מצה שמורה משום מוקצה, דאפשר כיון שהמצה הרי עומדת עכ"פ לאכילה לא חל ע"ז דין מוקצה מחמת חסרון כיס, כמו שמותר ללבוש בגד המיוחד ליו"ט גם בשבת אף אם

מקפיד מאד לא ללבוש אותו בשבת, ומוכח נמי הכי מעירוב תבשילין שאמרו בגמ' ביצה י"ז ע"ב שאם רצה לאכול עירובו הרשות בידו אף על גב דבבין השמשות ודאי מיחד לו מקום ומקפיד מאד לא לאכול אותו כדי שיוכל מחר לאפות ולבשל, ואפי"ה לא אמרינן מגו דאיתקצאי לביהשמי"ש איתקצאי לכולי יומא, [עי"ש בצל"ח שתמה על הגמ' הנ"ל דמה חידוש יש בזה, ולדברינו אמשעינן /אשמעינן/ דאין זה מוקצה], והיינו משום דכיון שהוא מאכל וגם עומד לאכילה לא חייל כלל ע"ז שם מוקצה, וה"נ במצה שמורה דוקא בשבת של ערב פסח דאסור באכילה סובר הפמ"ג שנעשה מוקצה אבל לא בשבתות שלפני זה. ונראה שלפ"ד גם מצה שמורה נאסרת בערב פסח רק ביום ולא בלילה דשרי מעיקר הדין באכילה, ואף על גב דבפירות העומדים לסחורה מבואר בסי' ש"י דטעמא דמותר לאכול מהם בשבת הוא רק מפני שאינו מקפיד לאכול מהם לכשירצה, שאני התם דאי לאו האי טעמא הרי הם עומדים לסחורה דאסור בשבת, משא"כ במצה שעומדת לאכילה ולא לסחורה, אך יש לחלק קצת מעירוב תבשילין שעומד לאכילה שהיא רשות משא"כ מצת מצוה הרי עומדת למצוה. שוב ראיתי שם בשטמ"ק דף ל' ע"ב שפירש כוונת התוס' דדוקא בחול המועד "שלא הוקצו אלא למצותן גרידא ועביד לי' מצוה אזיל לי' מוקצה אבל ביום טוב ראשון פשיטא דאסור". ואפשר שנתכוין לדברינו, אך עדיין צ"ע דאמאי לא פירשו התוס' את הגמ' בדוקא ולומר דמיירי בלא קפיד, ואין זה דוחק, כיון דמיירי התם ביש לו שבעה אתרוגים ולכן מותר שפיר גם ביום הראשון לאכול את האתרוג לאלתר. ועיין גם ברשב"א ביצה דף ד' ע"א דמסתבר שנתכוין שם לקושית התוס' הנ"ל שבדף ל' ע"ב וכתב: "זו ודאי צריכה עיונא ואף בזו נראה לי משום דלא הוקצה בין השמשות קאמר לפי שאינו ניטל בלילה אלא ביום" עכ"ל. ומסתבר דמפרש נמי בדלא קפיד ולפיכך אוכלו גם ביום הראשון לאלתר, ולכן חושבני דאפשר דס"ל להתוס' דבשבת ויו"ט אף אם הוקצה למצוה באמצע היום אף על גב דבכה"ג בחול המועד אוכלו שפיר לאלתר מ"מ בשבת ויו"ט לא אמרינן בכה"ג אין מוקצה לחצי שבת, ואף על גב שהי' מותר לאכול האתרוג כל הלילה אפי"ה נאסר שפיר לכל היום, וזה לא כמו שכתבנו קודם וצ"ע. (כתב היד המלך בפכ"ה משבת ה"י "וברישומם אשר לשו"ע רשמתי דבכל אופן אסור לטלטל אתרוג בלילה הראשון של חג דכיון דלילה לאו זמן נטילה ולא הותחל עדיין שעה הראויה לנטילת מצותו וממילא מרגע הראשון של ליל הכנסת הרגל עד הנץ החמה - אסור לטלטל לולב וערבה משום מוקצה", ולענ"ד דברי תימה הם) + וע"כ דדוקא במוקצה של שבת ויו"ט דהוא משום הכנה רק אז תלוי בתחלת היום משא"כ במוקצה מחמת מצוה, ומ"ש בגמ' ביצה ל' ע"ב באומר איני בודל מהם כל בין השמשות ועיי"ש ברש"י, נלענ"ד דהיינו שאם התנה בפירוש שהוא רוצה להשתמש בהם ואין דעתו כלל לבטלם בכה"ג אמרינן שתלוי בביהשמי"ש, שהרי אפילו בחוה"מ שהוא יום חול מבואר בתוס' סוכה יו"ד ע"ב שאם היה אסור האתרוג בביהשמי"ש מחמת מצוה שהוא נאסר משום כך לכל היום (ודלא כהריטב"א והמאירי שם דף מ"ו ע"ב) אי לאו משום דלא אמרינן מוקצה מחמת יום שעבר עיין שם, ונראה דאתרוג חלוק מנוי סוכה דאפילו אם התנה בפירוש שרוצה לאכול מיד לאחר קיום המצוה מ"מ אסור, ואילו בנוי סוכה אם תלה אותן באמצע היום על דעת לסלקן לאחר שעה שפיר מותר מפני שרק בביהשמי"ש נעשה מוקצה לכל היום ולא באמצע היום, והטעם הוא דהואיל ולא ביטלן לגמרי לא חשיבי כלל כל הזמן כנוי סוכה משא"כ באתרוג. אבל מ"מ אם תלאן סתם לנוי או ישב בסוכה ודאי נעשה מוקצה גם באמצע היום לכל היום וצ"ע.

כמו כן נראה שאף אם המנוע נח כל בין השמשות דאם מי שהוא עבר ופתחו או נפתח מאיליו, אין האוכלין שבו אסורין משום מוקצה, דאף שגם אם שכח להוציא מהמקרר את המנורה, שעושה בפתיחתו איסור של מבעיר, יבואר להלן סי' ס"ב אות י"א דאע"ג שלא ידע ולא הקצה מ"מ אין מתחשבין במה שטעה, אלא הולכים אחר האמת שהוא מוקצה עיין שם (אך אם נאמר דמתעסק במלאכת שבת לא אסור אלא מטעם חומרא עיין בשו"ת רע"א סי' ח' ובעונג יום טוב סי' כ' כ"א אפשר דבכה"ג לא אמרינן מגו דאיתקצאי לביהשמ"ש וכו'), מ"מ נראה שאם נפתח בשוגג או ע"י עכו"ם שאינו עושה לצורך ישראל, אין על זה איסור מוקצה, וכמ"ש המג"א בסוף סי' תקי"ח, שמפסק השו"ע משמע, "דמי שיש לו ליפתות טמונים בבור ופתחן עכו"ם בשבת או ביום טוב דאין בהן משום מוקצה", (גם נודע לי אח"כ שברוב המקררים יכולים בחכמה לפתוח ע"י שנים מבלי להדליק כלל המנורה שבתוך המקרר ונמצא דלא הוקצה כלל גם בביהשמ"ש). עכ"פ מבואר שם שבאופן האיסור הוא רק מדבריהם וגם אין הפירות מוקצין מחמת עצמן, נקטינן ודאי שלא חל כלל על הפירות איסור מוקצה. ובנידון שלנו הרי פשוט וברור, שגם בשעה שהמנוע נח אין שום חשש של איסור תורה בפתיחת הדלת, ולכן מותר ודאי לפותחו באמצע השבת מן הצד או כלאחר יד בשעה שהמנוע עובד, ולהוציא ממנו את האוכלין כיון דלא חל עליהם איסור מוקצה.

ב. אולם במק"א כתבנו דמה שחילקו בגמ' ביצה כ"ז ע"א בין גמרו בידי אדם לגמרו בידי שמים, ואמרו שאם גמרו בידי אדם אין אנו אומרים מגו דאיתקצאי, אין כוונתם לומר שבאופן שיש ביד האדם לעשות מעשה ולגמרו דהוא עדיף יותר מן האופן שנגמר ממילא בידי שמים, דאיפכא מסתברא, ומה במקום שמחוסר מעשה לא נעשה מוקצה כל שכן היכי שהתיקון בא ממילא בלא שום מעשה שעדיף יותר, וכידוע דמחוסר זמן לאו כמחוסר מעשה דמי, אלא עיקר כוונתם הוא שבידי שמים ובאופן שאין זה כ"כ ברור, כמו צמוקים וגרוגרות שתלויים בחום השמש וכדומה, דוקא בכה"ג נעשה מוקצה, וכן סובר גם "הלבושי שרד" בסי' ש"י בט"ז סק"ד, ומה שקשה לו מנר שכבה דאסור מטעם מגו דאיתקצאי, אף על גב שלפי ערך השמן ברור הדבר שיכבה בשבת, ועיין גם במשנ"ב סי' ש"ח ס"ק ס"ג בבגד שהיה רטוב בביהשמ"ש דכיון שהיה אסור בבין השמשות לטלטלו שמא יבוא לידי סחיטה, אמרינן נמי מגו דאיתקצאי לביהשמ"ש איתקצאי לכולי יומא ואסור לטלטלו כל השבת, אף על פי שידועים ברור שלאחר ביהשמ"ש ודאי יתיבש, /הערת המחבר/ +דין זה של המשנ"ב לענ"ד תמוה מאד, הרי שורש דין זה שאסור לטלטל בגד רטוב הוא מהמשנה שבמסכת שבת קמ"ז ע"א ושם מבואר דעשרה אנשים "מדכרי אהדדי", וכן פסק המג"א בסי' ש"א ס"ק נ"ח ועיין בא"ר סק"פ שכתב דלאו דוקא עשרה אלא ה"ה נמי דשרי בשנים, ואף שהתו"ש חולק עליו ומצריך דוקא עשרה, לענ"ד הוא פלא דלהדיא מבואר שם בתוס' שרק תלמיד אחד היה עם ר' שמעון ואפי"ה אם גם ר"ש היה אוחז עמו הוי חשיב כרבים, ועיי"ש בחת"ס דכתב נמי דשפיר שרי גם בשנים, וכיון שכן הרי אין זה מוקצה כיון דאפשר בטלטול ע"י עשרה או אפי' ע"י שנים, גם צ"ע טובא דהמג"א בסי' ש"ה ס"ק י"א כתב דרק אלונטית או כרים וכסתות הוא דאסירי כשהן רטובין אבל בגד שרי כי חזי ללבישה גם כשהוא רטוב, גם אמתני' במי שנשרו בגדיו כתב הרע"ב וכ"כ גם המאירי בדף קמ"ו ע"ב דלובשו כשהוא רטוב אפי' לכתחלה וצע"ג+ נלענ"ד דשאני התם, דעכ"פ אקצינהו ודחאו בידיהם לביה"ש, משא"כ

בכה"ג דמה שאינו ראוי לביה"ש הוא לא מחמת הקצאה ודיחוי אלא מסיבה אחרת, וכהיא דסתם קדירות ביה"ש רותחות הן, שאינו מרתיחן כדי לדחותן, אלא אדרבה רתיחתן היינו הכשרתן וצורך אכילתן לפיכך אין זה מוקצה. שאם לא תאמר כן מי שאכל בשר סמוך לכניסת השבת, באופן שאסור לאכול מאכלי חלב בכל ביה"ש יהא אסור באכילתן כל השבת משום מגו דאיתקצאי ביה"ש, דאמרינן נמי גם מחמת איסור דרבנן /הערת המחבר/ +יתכן דכמו שכתב הריטב"א בסוכה מ"ו ע"ב דבכה"ג שהאיסור הוא רק מחמת חומרא לא נאסר לכל היום משום מגו דאיתקצאי לביהש"ש וכן מבואר בעו"מ, אפשר דה"ה נמי הכא. אגב אעיר על האמור בס' בן איש חי שנ"א פר' צו סעי' מ"א דמי שאינו אוכל אורז בפסח אסור לבשל אורז ביום טוב גם עבור מי שנוהג בו היתר, וכן מי שאכל ביום טוב בשר תוך שש שעות הסמוכין למוצאי יום טוב אסור לו לבשל מאכלי חלב עבור אחר כיון שזה אסור למבשל עצמו, ומסתבר דטעמו הוא משום דדמי למ"ש הרמ"א בס"י תקכ"ז סעיף כ' דמי שמתענה ביום טוב אסור לבשל לאחרים אפי' לצורך בו ביום, אולם לענ"ד הוא תמוה חדא שעל עיקר דינו של הרמ"א רבו החולקים עיין שם במשנ"ב, אך אפי' לדעת הרמ"א נראה דדוקא אם הוא בתענית ואין אני קורא בו אך אשר יאכל לכל נפש רק אז מחמירים עליו שלא יבשל גם לאחרים, משא"כ במי שמותר לבשל עבור עצמו מאכלי בשר למה לא יוכל לבשל לאחרים גם מאכלי חלב, וכי ההיתר לבשל לאחרים הוא משום "הואיל" וחזי לדידי' חזי נמי לאחריני וצ"ע. + ואף על גב שאינם מוקצה לענין טלטול כיון דחזי לאחריני, מ"מ מבואר בשבת מ"ו ב' תוד"ה מי יימר, דאמרינן נמי מיגו דאיתקצאי ביה"ש מאכילה איתקצאי לכולי יומא, אף בכה"ג שלא אסור באכילה ביה"ש לשום אדם כי אם להבעלים בלבד ויש עוד כמה ראיות כאלה. ועיין גם בשבת מ"ג ע"א תוד"ה בעודן עליו, ולענ"ד נתכוונו שם לחילוק זה, שבכופה סל לפני האפרוחין אף על גב שבידו להפריחן כיון שבבין השמשות הקצה אותן, שפיר אמרינן דאיתקצאי לכולי יומא, (וצ"ל דמיירי כשיש הרבה אפרוחים וצריכים להסל כל בין השמשות).

וזהו גם הטעם שמותר להעמיד ע"ג האש קדירה חייאת של בשר סמוך לביה"ש אף על גב דנפשי רבוואתי הסוברים שבשר תפל שהוא קשה ולא רך נחשב מוקצה, וכ"ש בדג תפל דלכו"ע הוי מוקצה, ואיך מותר אח"כ לאוכלן בשבת ולא אסרינן להו משום מגו דאיתקצאי בבין השמשות, ועל כרחך שבאופן שאינו מקצה אותן מדעתו, אלא אדרבה עסוק בהכשרתן, וגם עתידין ודאי להתבשל לאחר זמן, אין זה נחשב כלל מוקצה /הערת המחבר/ +צ"ע קצת אם יש בתוך הקדירה עצמות אשר ע"ז זה שמתבשלים כל השבת על האש הם נעשים רכים וראוין לאכילה דמ"מ בביהש"ש לא הוי חזיין לאכילה וגם לא הי' ברור שע"י הבישול יתרככו ויוכשרו למאכל, וא"כ מה טעם אינם אסורים באכילה בשבת משום מוקצה, אך אפשר דאגב שאר האוכלין שבקדירה מהני נמי ההכנה לעצמות, וכע"ז כתבו הראשונים במס' שבת דף מ"ד ע"א דכיון דיהיב דעתי' אימתי תכבה משום נר עצמו לשמן נמי יהיב דעתי' אף על גב שלענין השמן חשיב ממש כדבר דלא מהני כלל דעתי', ואפי"ה אגב גררא דנר מהני נמי לשמן וה"נ גם כאן וצ"ע+ וכן מפורש בהרבה מקומות שגם לר' יהודה דסובר מוקצה עיקר הטעם הוא משום דלא הוי' דעתי' עליה מאתמול, ראה לדוגמא בביצה כ"ה ע"ב לענין בכור שנפל בו מום עיין שם. (וצריכים לדחוק לפי"ז לענין רטיבות של בגד דהמשנ"ב מיירי דוקא בכה"ג דלא ברור שיתבש במשך היום

אבל אם ברור הדבר ה"ז חשיב כגמרו בידי אדם ומותר). ונראה לפי"ז אם נתן את הכביסה בערב שבת בתוך מכונה אוטומטית שהיא גם מיבשת ולאחר שהכל נגמר היא נפסקת מאליה, דבכה"ג אי לאו דאסור מפני שהמכונה משמעת קול ואוושא מלתא וחשיב כמו רחים של מים דאסור, מסתבר שזה דומה למבשל דגים סמוך לשבת דאף שבין השמשות אסור לטלטל את הדגים וגם אסור להוריד אותם מעל האש מפני שהם מוקצה אפי"ה מותרין אח"כ בטלטול ובאכילה מפני שגמרו בידי אדם וה"נ גם כאן, גם המשנ"ב עצמו כתב כן בסי' ש"י ס"ק י"ט וז"ל "אימתי אמרינן דאיתקצאי לביהשמ"ש דוקא דברים שגמרו בידי שמים כגון גרוגרות דאין נגמרינן אלא ע"י חום החמה ושמה יהיה יום ענן בשבת ואסח דעתיה מנייהו, אבל דבר שנגמר בידי אדם כגון תמרים שנתן עליהם מים בערב שבת אף דבודאי אינם ראויים בבין השמשות לא התמרים ולא המים דהא לא קלטו טעם התמרים שיהו ראויין לשתיה וגם התמרים לעת עתה לא חזיין אפי"ה לא אסח דעתי' מנייהו על יום השבת שיהא מוקצה מחמת זה דהא בידו להשהותן עד למחר שיקלטו טעם התמרים" עכ"ל. גם ראיתי במאירי ביצה כ"ז ע"א שכתב אהך דינא דתמרים דאע"ג שרק דיחויין ע"י אדם ולא תיקון, מ"מ אפשר לומר דהואיל ובשעת הדיחוי יודע שראויות הן למחר ליכא אקצויי דעתא, "אי נמי דכל שסופו להגמר ע"י מעשה שעשה זה בו מתחלה גמרו בידי אדם מיקרי וזה נ"ל ברור" עכ"ל.

עוד הוסיף "וקצת חברים משיבים עלי א"כ נר שהדליקו באותה שבת תשתרי בטלטול אחר כבויה שהרי ביהשמ"ש סופה ליכבות ע"י מעשה הדלקה שנעשית בו ע"י אדם - דאנן סופו לבוא לידי גמר התיקון ע"י מעשה אדם קאמרינן דחזי אבל הכא אין סופו לבוא לידי תיקון ואדרבה סופו לבוא לידי דיחוי ע"י מעשה" עכ"ל. (אולם בשטמ"ק כתב שם דשאני נר שאין בידו לכבות, וצ"ע מסל לפני אפרוחין דנעשה מוקצה אף שבידו להפריח, אולם להמאירי ניחא דהפריחה אין זה גמר הנתינה וצ"ע).

וחזינן נמי דמביאין קרבנות ביום טוב אף על גב דבביהש"מ הוה מוקצה שהרי אי אפשר לשחוט קרבן בלילה, וכן לחם הפנים נאכל בשבת אף על גב שבביה"ש היה אסור לאוכלן, וגם משמע שאף בשבת אם האיר המזרח או הביאו העומר הותר איסור חדש בו ביום ולא אסור משום מגו דאיתקצאי ממאכל בבין השמשות, ועל כרחך דכיון שלא דחאו וההיתר עתיד לבוא ודאי לא מיקרי מוקצה. (ומתיישב בכך מה שהקשיתי לעיל מהשו"ע /או"ח/ בסוף סי' רנ"ט, ומה שקשה על זה מדברי התוס' בכמה מקומות בענין מוקצה מחמת יום שעבר דמשמע דרק מפני יום שעבר הוא דלא הוי מוקצה אבל לא מפני שההיתר עתיד ודאי לבוא, ביארנו במק"א דשאני התם שההקצאה של ביה"ש היא המשך מהקצאה שכבר היתה קודם, אך צ"ע דהא גם איסור חדש או שלמים כבר נאסר מאתמול, ועיין גם באחרונים לענין מוקצה בשבת שלאחר הפסח מחמת איסור חמץ או ביום טוב משום אותו ואת בנו, וגם עיקר חילוק זה שכתבנו אינו כ"כ ברור שהרי עדיין תלוי ההיתר של השלמים בד' עבודות, וכן איסור חדש תלוי במעשה של הקרבת העומר) וה"נ גם כאן אף אם המקרר נח ולא עבד כלל כל ביה"ש, אינו נעשה משום כך מוקצה לכל השבת, הואיל וכך דרכו תמיד לעבוד ולנוח לסירוגין, וכיון שגם ברור הדבר שיתחיל אח"כ לעבוד לכן אין זה מוקצה, ואם יתקלקל ולא יוכל כלל לעבוד כ"ש דשרי טפי לפותחו ולכן מותר ודאי לפותחו בכל השבת בשעה שהוא עובד, ובפרט דלהלכה קי"ל בסי' ש"ח ס"ב בשוחט בשבת לחולה שמותר לבריא אף אם לא היה

חולה מבעוד יום, ואף על גב שהבהמה איתקצאי בביה"ש מחמת איסור שחיטה, אפי"ה כיון דלא דחייה בידיה לא אמרינן מגו דאיתקצאי לביה"ש איתקצאי לכולי יומא (גם נלענ"ד שבשעה שהמנוע נח יתכן שמותר לסובב את הכפתור ולהפסיק לגמרי את פעולת המקרר, ואז יהיה ממילא היתר גמור לפתוח הדלת, ונמצא שגם בבין השמשות לא הוקצה הדלת מטלטול, אך כיון ששמעתי שהחזו"א אוסר לעשות כן משום סותר, ואף לענ"ד יש לפקפק טובא על שמועה זו כמבואר להלן סימן י"א מ"מ לא רציתי לסמוך על זה).

אולם "בקובץ שיעורים" כתב הגר"א וסרמן זצ"ל במס' ביצה אות ו' דדוקא היכא שהדבר מותר, אלא דבפועל לא חזי ליה, מהני טעמא דגמרו בידי אדם, אבל אם הוא באמת איסור לא מהני מה שידוע שיהא נותר אחר ביהש"מ"ש, ומשו"ה מוקצה מחמת יום שעבר שרי דתרוויהו איתנהו ביה דקמי שמיא גליא שהוא היתר, ואף דבפועל אינו יכול להשתמש בו לזה מהני טעמא דידוע שיהא מותר לאחר ביהש"מ"ש ולא אסח דעתי, אבל אם היה אסור באמת איתקצאי לכולי יומא מגו דאיתקצאי לביהש"מ"ש עכ"ל, ואין הדברים מתאימים עם כל מה שכתבנו. גם צ"ע לדבריו מרש"י ביצה כ"ד ע"ב דאסור בתחלת יום טוב שני רק השיעור של בכדי שיעשה אף על גב שהוא ודאי ולא ספק ועיין בזה בהגהות רעק"א ז"ל בסי' תקט"ו שהק' דאמאי לא נאסר לכל היום, וגם להתוס' שם אם חל יום טוב ביום חמישי וששי דלפי דבריהם שם נלענ"ד שגם בשבת אסור בכדי שיעשה, (אף שמוזר מאד לומר על שבת עצמה שיעור של בכדי שיעשה, מ"מ נלענ"ד דלא מסתבר להקל בשבת יותר מיום חול עייש"ה), וכמו"כ הקשו ממאי דאסור לשחוט ולאפות ולהדליק נר בכל יום טוב שלאחר השבת משום תוספת שבת שלאחריה ואפי"ה לא אמרינן דאיתקצאי לכולי יומא, והיינו משום דהאיסור הוא רק "מחמת" יום שעבר וגם זה לא כדבריו, וצ"ע.

שוב ראיתי בחדושי חת"ס מהדו"ת שכתב בריש מס' ביצה בד"ה מ"ט דאף שהר"ן הוא מהחולקים על הרמב"ן וסובר שלמ"ד שבת ויו"ט קדושה אחת אסור לשחוט עוף ביום טוב שחל אחר השבת ולא אמרינן דכיון שנסתלק האיסור נסתלק המוקצה מ"מ אם מפורש התנה שהוא מכין את העוף לשחוט לאחר שיסתלק האיסור דשפיר מותר גם להר"ן, (מהתוס' בסוכה דף י' ע"ב ד"ה עד שהביאו ראייה מלגין של טבול יום לענין מוקצה מחמת יום שעבר לא משמע כהחת"ס שהרי התם ודאי הכינו, אך דבריהם שם בלא"ה תמוהים כמו שתמה השעה"מ בהל" יום טוב מהא דבטבל אמרינן שאם עבר ותיקנו מתוקן ולא אמרינן כלל מגו דאיתקצאי), וכתב שם דהיינו נמי טעמא דמקריבין ביום טוב שלאחר השבת שלמי שמחה וחגיגה אף למ"ד שבת ויו"ט קדושה אחת עיין שם, ולפי"ז ה"ה נמי בנד"ד הרי ודאי מכין את המקרר להשתמש בו עכ"פ בשעה שהוא נח ועיין בזה בסי' רע"ט. גם הנהיגי לראות בראש יוסף על מס' ביצה כ' ע"ב שכתב לענין כבשי עצרת "דראוין ביהש"מ"ש למחרת לשמן ואין זה מוקצה דודאי למחר יותרו ולא שייך מגו דאיתקצאי ביהש"מ"ש דהוי כגמרו בידי אדם" עכ"ל, והיינו כדברינו. /הערת המחבר/ +העירו לי שבחלק מהדברים זכיתי למ"ש הגאון מטשעכנאו זצ"ל בס' בית אברהם בקונט' המוקצה ומ"מ לא שיניתי הדברים. וגם ראיתי "במרחשת" חלק א' סי' י"א שכתב בפשיטות דכיון שלחם הפנים אין גמרו בידי אדם ואסור מה"ת באכילה עד הקטרת הבזיכין ה"ז ודאי מוקצה לכל השבת משום טעמא דמגו דאיתקצאי ביהש"מ"ש, והא דתנן במנחות צ"ט ע"ב יוהכ"פ שחל להיות בשבת חלות לחם הפנים מתחלקות

לערב דמשמע דבשאר ימות השנה מתחלקות שפיר בו ביום, היינו משום דגבי שבת סתם לן תנא כר' שמעון דלית ליה מוקצה כמבואר בריש מס' ביצה ולכן שפיר נאכל בו ביום, אולם ביום טוב דסתם לן תנא כר' יהודה הרי זה אסור באכילה מטעם מגו דאיתקצאי ולכן ביום טוב שחל להיות בשבת היו מתחלקות לערב כמו ביוהכ"פ, והוא פלאי, דמאי שנא מכבשי עצרת ושלמי שמחה ונדרים ונדבות שקרבין ביום טוב וכן עומר הבא בשבת למאן דאוסר מוקצה וגם יש ס"ד בגמ' פסחים מ"ז ע"ב דמוקצה דאורייתא, ורש"י סובר בריש מס' ביצה שלענין אכילה גם לפי המסקנה מוקצה אסור דאורייתא. אך כבר בארנו דקרבות דינים כדג תפל או עיסה שהדביקה בתנור סמוך לשבת דאע"ג שאסור ודאי בביהש"ש בטלטול ולא חזי כלל לאכילה אפי"ה אין זה קרוי מוקצה כיון שההעמדה ע"ג האש לבשל וההכנסה לתנור כדי לאפות היינו הכנה ולא הקצאה, וכמו שאם גמרו בידי אדם לא חשיב מוקצה גם בביהש"ש בגלל זה שיהי' מוכן לאחר זמן, כך גם הלחם והדגים אף על גב שלמעשה אינם ראויים לכלום בתחלת היום אפי"ה אינם מוקצה ואדרבה במעשיו הכין אותם לשבת ונתקיים בהם קרא דוהיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו והרי הם מוכנים, וה"נ בקרבן מיד כשהקדיש אותו לקרבן אף שדוחה אותו בכך מלהתחיל אכילתו בלילה שהרי צריכים להקריב ולעשות את כל העבודות דוקא ביום מ"מ אין זה מוקצה רק מוכן הוא לקרבן, דנראה שאף אי משכחת מאכל כזה שא"א כלל לאכלו אלא ביום ולא בלילה מ"מ פשוט הוא דאף גם בלילה לא הוי מוקצה, כמו סכין של מילה בליל שבת כשצריך מחר למול בו, או ערבה של מצוה בליל א' של סוכות דאף שלא חזי למידי מ"מ מוכן הוא גם בלילה כדי לעשות בו מצוה ביום, ומה שאמרו בגמ' פסחים מוקצה בקרבנות היינו כגון שה מאפר או עצים שנשרו מן הדקל, ולא דמי לנותן שמן בנר שידליק רק בתחלת הלילה ורוצה להשתמש אח"כ עם הנר דשאני התם שההדלקה להאיר הוא דיחוי מלהשתמש עם הנר (מהא גופא מוכח כדברינו, דאל"כ איך אפשר להדליק נר בערב שבת הסמוך ליו"ט כדי שיהי' לו אש ביום טוב, הרי בביהש"ש של מוצ"ש אסור לטלטל ולהשתמש עם הנר משום ספיקא דשבת, וכיון דבדחינהו בידיים אסרינן נמי מחמת יום שעבר כמו סוכה ביום השמיני נמצא שנעשה הנר מוקצה לכל החג, אולם לדברינו ניחא דאף שבהדלקתו הקצה את הנר משבת מ"מ מוכן הוא ליו"ט, ואף שבביהש"ש ובתוספת שבת אסור להשתמש עם הנר מ"מ מוכן הוא לכל היום). וכן העמדת אפרוחין על סל הרי הו"ל דיחוי מלהשתמש עם הסל ולכן שפיר אמרינן מגו דאיתקצאי לביהש"ש, משא"כ לחם הפנים וקרבן חשובים כמאכל מסוג אחר וכשהקדישו לקרבן אין זה דיחוי ממאכל רק מכין אותו לאכלו כדין קרבן וכן בלחם הפנים ועומר. (גם נלענ"ד דהנה הצ"ח הק' בביצה כ' ע"ב אהא דסובר רבא שאם עבר ושחט ביום טוב נדרים ונדבות מותר לזרוק את הדם ע"מ להתיר בשר באכילה דכיון שאסור לשחוט הרי הו"ל מוקצה, וגם נלענ"ד להוסיף דכ"ש דקשה טפי לשיטת התוס' שם שאין הבשר מותר באכילה אלא א"כ נטמאו האימורין או נאבדו וכמדומה דבמוקצה חמור כזה לא מצינו מי שמתיר, ולחומר הקושיא נלענ"ד לומר דבר חדש דאע"ג שמוקצה שפיר נוהג גם במקדש מ"מ כל זה דוקא בכה"ג שסיבת ההקצאה שייכת גם במדינה משא"כ אם ההקצאה היא רק מחמת דינים הנוהגים רק במקדש כגון דא לא גזרו חכמים מוקצה במקדש כיון דבלא"ה א"א שיהא הקרבן מוכן מתחלת היום שהרי א"א להקריב בלילה ולכן כל שהאיסור הוא רק משום דיני קרבן לא גזרו רבנן איסור מוקצה גם לאחר שנעשה ראוי).+

ג. גם נראה שבשעה שהמנוע עובד, מותר שפיר להוריד את הטמפרטורה של המקרר ע"י הרעגולאטור המיועד לכך, כיון שבפעולתו זו הוא רק מקטין את המרחק שבין המפוח והחלק הנגדי של המפסק וגורם בכך המשכת העבודה, ואין לחוש בזה לתיקון מנא, כיון שהכפתור מיועד לכך, ורגילים תמיד לשנותו, דשפיר שרי בכה"ג דאין לחשוש לשמא יתקע, - ולפי האמור להלן נראה שהוא הדין שמותר גם להעלות הטמפרטורה אעפ"י שגורם בכך להקדים הפסקת העבודה - ואף שבהורדה זו הוא גורם למעט את הזמן שהמנוע נח ואינו עובד, ונמצא שבמשך היום יעבוד מספר פעמים יותר, מ"מ נראה כיון דבהיא שעתא אין האדם עושה שום מעשה ואינו גורם שום מלאכה זולת המשכת העבודה לא אכפת לנו כלל במה שגורם להקדים אח"כ את הפעלת המנוע אחר שישבות, וכמו"ש במק"א שמותר לגרום כבוי לפני ההדלקה, כגון לנעוץ בורג בשעון אוטומטי לכבות את החשמל שהשעון עתיד אח"כ להדליק, ומוכח הוא מכמה מקומות שמותר בכה"ג גם בגרם מלאכה דאורייתא ולא רק בגרם הפעלת מנוע שאינו עושה שום מלאכה.

ולדוגמא אציין: א) מעולם לא שמענו שיהא אסור להחזיר קדירה בשבת אף באופן שיש לחוש שהמים שבתוך הקדירה יתאדו מחמת האש והבשר יטוגן אז בצלי קדר, להסוברים שגם זה חשיב כצלי אחר בישול שאסור מה"ת, והיינו משום דהקדירה כמו שהיא עכשו לא שייך בה צלי אלא בישול, וגם אפשר שמותר להחזיר בשבת מים רותחין ע"ג תנור חשמלי קטום, אף באופן שהתנור יכבה אח"כ ע"י שעון המיועד לכך, ולאחר שהמים יצטננו יודלק שוב התנור והמים יתחממו ואין חוששים כלל להא דבלח וכ"ש במים יש בישול אחר בישול בנצטנן לגמרי, (אי לאו דאפשר שהואיל ומצטנן לגמרי יש לחוש לשמא יחתה אפי' בגרופה וקטומה) וכע"ז מצאתי בהגהות רעק"א בסי' ש"ח במג"א ס"ק י"א; ב) מבואר שמשמרת שנתן בה שמרים מע"ש מותר ליתן עליהם מים כדי שיחזרו צלולים לזוב (צ"ע טובא כיון שהשמרים מתחילים תיכף לזוב ולהסתנן למה אינו חשיב כמסנן ממש בידיים וכעושה מלאכה דאורייתא בידיים), ועיין במשנ"ב סי' ש"ט ס"ק ל"ג שאע"פ שהמים המתערבין ע"י השמרים אינם ראויים לשתייה בלי סינון, ונמצא שגם בסינון המים יש איסור, בכ"ז אנו אומרים שכיון שבשעה שהוא נותן את המים לתוך המסננת הרי הם צלולין ולא אסורין בסינון, שוב לא אכפת לנו במה שנפסלים אח"כ משתיה ע"י תערובת השמרים וחוזרים ומסתננים, ועי' חזו"א לשבת סי' נ"ג. וגם לא נזכר כלל בשום מקום שהמבעיר אש בשבת ויו"ט יחשב גם כגורם כיבוי ועשיית פחם לאחר ההדלקה, (גם פסק הרמ"א בסי' תקי"ד שמותר להוסיף פתילות לנר דולק ביום טוב כדי שיבעיר הרבה ויכבה במהרה אף על גב דיש אוסרים גרם כיבוי ביום טוב שלא במקום הפסד) ואינו דומה לזורק אבן מרה"י לרה"י ורה"ר באמצע, שאסור גם משום הכנסה, דשאני התם שהאבן והרשויות כבר ישנן בעולם וזורק את האבן בידיים והכל נעשה ממש בכוחו, משא"כ בנידון שלנו שכפי מה שהוא עכשיו לא שייכת בו כלל המלאכה שלאח"כ. וחושבני שזהו טעמו של המג"א בסי' ש"ח סק"מ, שכתב דהא דביבש אין בשול אחר בשול היינו אפילו אם יהיה נימוח לפני שיגיע לשיעור שהיד סולדת בו, משום דאזלינן בתר השתא, ובשעה שמעמיד על האש הריהו יבש ולא שייך בו בישול.

ד. עתה נבאר דלענ"ד נראה שגם בשעה שהמנוע שובת אין לחשוש כלל שע"י הפתיחה נכנס החום ומקדים הפעלת המנוע. פשוט הוא, שלענין זה שהפתיחה גורמת הכנסת חום הרי זה נחשב בודאי "כפסיק רישא דלא

ניחא לו" שהרי הוא רוצה ודאי שהחום לא יכנס, והמקרר ישאר בקרירותו באופן שלא יצטרך כלל להקדים הפעלת המנוע אפילו אם פתיחת הדלת היא כדי להכניס אוכלין ומשקין להתקרר, לעומת זה ברור שהפוח מתחשב עם המציאות, וכיון שיודע דאי אפשר כלל שלא יחדור החום, נמצא דודאי ניחא לו שהחום יפעיל את המנוע כדי לקרר את האוכלין והמשקין שבתוך המקרר, וכיון שכן יש להסתפק אם נחשב באופן זה כפסיק רישא דניחא לו או לא. והנה גבי מסוכרייתא דנזייתא שאסור להדק משום סחיטה, סובר הערוך, שאם אינו מעמיד כלי תחתיו, והמשקה הנסחט הולך לאיבוד מותר לסתום אף באופן שמהדק יפה, ואי אפשר שלא יסחוט משום שהוא פס"ר /פסיק רישא/ דלא ניחא לו, ויש להסתפק גם שם מה הדין באופן שמצטער ולא ניחא לו כלל בזה שהיין נסחט ויוצא מהפקק, אך כיון שהוא צריך לסתום ויודע שבע"כ היין נסחט נגד רצונו, לכן העמיד כלי תחתיו כדי שיזוב היין לתוכו ולא ילך לאיבוד, אם חשיב משום כך כניחא לו או לא. ברם נראה, שאף אם נאמר שם שנחשב כפסיק רישיה דלא ניחא לו, מ"מ אין זו ראי' לנידון שלנו, דשאני התם שהאיסור של מפרק, היינו סחיטת היין מצטרף מב' פעולות: א) עיקר סחיטת היין מהפקק; ב) וגם מפני שהוא צריך ליין הנסחט ואינו הולך לאיבוד, ולכן אף על גב שלאחר שהיין כבר נסחט ודאי ניחא לו שיזוב לתוך הכלי, מ"מ כיון שעצם הסחיטה הוא נגד רצונו, נמצא שאף אם תחשוב אותו כניחא לו לגבי התנאי השני, שהנסחט לא ילך לאיבוד, מ"מ לגבי הסחיטה שהיא עיקר המלאכה שפיר נחשב כפס"ר דלא ניחא לו, משא"כ בנידון שלנו, שכניסת החום אינה כלל שום עיקר בגוף המלאכה, ועצם המלאכה הוא רק מה שהחום מפעיל אח"כ את המנוע, ונמצא שבמלאכה הנגררת מחמת הפתיחה ודאי ניחא לו בכל המלאכה, מתחלה ועד סוף, וכיון שכן אפשר שנחשב כפס"ר דניחא לו.

אבל מצד הסברא נלענ"ד דאם נאמר שהטעם שאינו חייב בפס"ר דלא ניחא לו הוא רק משום שנחשב כמלאכה שא"צ לגופה, שפיר מסתבר שבנידון שלנו אעפ"י שרצונו הוא שבכלל לא יכנס החום לתוכו, מ"מ כיון שלאחר שהחום נכנס ודאי ניחא לו בהפעלת המנוע, מסתבר דחשיב משום כך כמלאכה הצריכה לגופה. אבל הרי נפשי רבוואתי הסוברים שאפילו בשאר איסורין שלא שייך כלל הטעם של א"צ לגופה, ג"כ מחלקים בין ניחא לו ולא ניחא, וגם הרמב"ם ז"ל המחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה, סובר ג"כ לחלק בין ניחא לו ולא ניחא, עיין גם במחה"ש סי' שט"ז ס"ק י"ב, שכתב דטעמא דשרי לצוד נחשים ועקרבים בשביל שלא ישכנו, הוא משום שאפילו להרמב"ם המחייב במשאצ"ל"ג, כאן שכוונתו רק להנצל מההיזק הרי זה נחשב לגבי צידה כמתעסק בעלמא, ועיי"ש שמסיים מ"מ לפי דברינו צריכים לחלק בין משאצ"ל"ג ובין פסיק רישא ועיין במג"א סי' רע"ח, וכוונתו שבפסיק רישא דניחא לו נחשב כמכיון, משא"כ פס"ר דלא איכפת לו כלל הוא נחשב רק כמתעסק. ועכ"פ באופן זה שלא רק לא איכפת לו אלא שזהו ממש נגד רצונו קיל טפי ממלאכה שאינה צריכה לגופה, והיינו משום דכללא הוא שכל שאינו מכיון כלל לאותה מלאכה אלא שהיא נמשכת בהכרח כתוצאה מפעולה אחרת, אנו אומרים שרק אם נוח לו בזו המלאכה אז היא מתיחסת אליו, משא"כ אם לא נוח לו הרי הוא נחשב לגבי אותה המלאכה כמתעסק ואינה מתיחסת כלל אליו (ראה "שביתת השבת" ח"א דף ז' ע"ב) וכיון שכן גם בנידון שלנו הואיל וכוונתו בפתיחת הדלת הוא רק להוציא או להכניס אוכלין ומשקין, ועיקר האיסור הוא משום דבפתיחת הדלת חשיב כמכניס חום ע"י כח ראשון, ומעתה כיון דמה שהחום נכנס נגד רצונו, מסתבר דמה שרוצה

אח"כ בהפעלת המנוע נחשב רק כמחשבה גרידא בלי שום מעשה, כיון שעיקר העשיה שעשה בפתיחתו להכניס החום אינה מתיחסת כלל לפתיחתו אלא שנחשב כנכנס מאליו כיון דלא ניחא ליה בכך (דוגמא לכך ממ"ש האבנ"ז בסי' ר"ל או"ג ז"ל: "לכאורה קשה למה יהי' מותר גרם כבוי הא ניחא לו בכבוי ואף דגרמא הוא יתחייב כמו זורה ורוח מסייעתו דחשיב ג"כ גרמא וחייב משום דניחא ליה, אך לא קשה מידי דהא ודאי הי' רוצה שלא תגיע האש לכאן אלא שרצונו שאם תגיע האש לכאן יתבקעו הכלים ויכבו, ונחשוב מחשבתו זאת כאילו פעל בידיים שכשתגיע לכאן יכבה, ואכתי הוה גורם כיון שעדיין לא הגיע האש לכאן, וזה אינו רוצה שתגיע האש לכאן ולא נוכל לחשוב כאילו פעל זאת בידיים שתגיע האש לכאן והבן" עכ"ל, הרי חזינן דאע"ג שסובר דבכה"ג דניחא לו ונתקיימה מחשבתו חשיב מלאכת מחשבת וחייב אפי' בגרמא, מ"מ סובר דאע"ג שאם תגיע האש לכאן ודאי ניחא לו בכבוי אבל כיון שאינו רוצה שתגיע האש אף על גב שודאי תגיע אפי"ה פטור, וה"נ גם כאן יש לחשובו כפ"ר דלא ניחא לו).

אולם אין זה ברור אצלי, ואפשר דכיון שבמקצת יש ניחותא יתכן שהכל מתיחס לפותח, וחשיב שפיר כפס"ר דניחא לו. וקצת דוגמא לכך מזה שכתב המאירי בשבת ק"ג ע"א לענין זה שאין חפין כלי כסף בגורתקין שאע"ג שלא ניחא לו במחיקת הצורה מ"מ חשוב כפס"ר דניחא לו, הואיל ורוצה בצחצוח הכלי. ומצינו ג"כ בפסחים פ"ד ע"ב שאין שורפין עצם בפסח ע"י גומרתא משום דשמא מחמת הגחלת יפקע העצם במקום אחר ואין זו שריפה אלא שבירה, ולכאורה קשה הרי לאו פסיק רישא הוא שיפקע במקום אחר וגם אינו מתכוין לכך ומ"ט אסור, והיינו משום דכיון שרוצה עכ"פ בפתיחת העצם הרי זה חשיב כמתכוין. ועיין גם בכס"מ פכ"א משבת ה"ג לענין כיבוד הבית שהכוונה שיש לו בכיבוד הבית ליפותו ולתקנו נחשבת כוונה גם לענין השואת גומות, ואף על פי שחלוק הרבה משם ואפשר דאפילו בגדר דוגמא אינו, מ"מ קשה להכריע בדבר ואפשר שגם נידון שלנו נחשב שפיר פסי"ר דניחא לו. ה. אולם בעיקר הדבר נלענ"ד שאין איסור להפעיל הזרם בשבת אלא מחמת התוצאה שנעשה ע"י החשמל כמו בישול והדלקה וכדומה, שמתיחס אליו ונחשב כאילו הוא מבשל או מדליק בידיים, משא"כ בנידון שלנו שכל התוצאה מהפעלת הזרם הוא רק שהגז מתרסס ומתאדה ומקרר, אין אני יודע איזה איסור יש בדבר זה, ואי אפשר לחדש מעצמנו שיש בהכנסת הזרם משום איסור "מוליד", ועכ"פ איסור תורה ודאי ליתא, ואף על פי שבשעה שהגז נדחס יש שהוא מתחמם עד שהיד סולדת בו, מ"מ נקטינן שגם בלח ליכא איסור תורה בבישול אחר בישול אפילו בנצטנן לגמרי, וחוץ מזה נראה כיון ששיעור חום זה הוא רק בשעה שהוא גז אבל בשעה שהוא נוזל אין החום מגיע לשיעור של יד סולדת, אפשר שמה שמתחמם ומתבשל בשעה שהוא גז לא חשוב כלל בישול, ובפרט שהחימום אינו נעשה לא באור ולא בתולדת אור, גם בארנו במק"א שאין זה שייך כלל לעריכת שעון וכדומה שרבים סוברים שאסור בשבת משום תיקון מנא או מכה בפטיש, דשאני התם שעיקר תפקיד השעון הוא להיותו תמיד ערוך ולהראות את השעה, ולכן בכל פעם שהילוכו נפסק הרי זה נחשב כקלקול, ובכל פעם שמכוון אותו ומחדש הילוכו הרי זה נחשב כתיקון, משא"כ כאן א"א כלל לקבוע שהפעלת המנוע נחשבת לתיקון, וההפסק קלקול, דהא כמו שצריכים שיעבוד בשעת הצורך כך צריכים גם להפסקתו בשעה שאין בו צורך, ואדרבה אם ימשיך לעבוד כל הזמן בלי הרף אין לך קלקול גדול מזה ולכן יש

לחשוב את ההפעלה "כמשתמש" עם הכלי, ולא "כמתקן" גוף הכלי. (אך יש לדעת כי בחדר אשר נמצא שם תנור חימום וגם דולקת שם מנורת נפט, הואיל ואין הרבה חמצן בחדר יכול כל אדם לראות שתיכף עם פתיחת הדלת של החדר נעשה שינוי בלהבה של המנורה והיא מאירה יותר, ונתברר לי ממומחים שהשינוי הוא לא רק במידת האור וצורת הלהבה אלא השינוי הוא גם בעצם שריפת הדלק וגם הפתיל מתחיל מיד לשאוב יותר נפט, ונמצא שהפוח דלת כזו בליל שבת הרי הוא מבעיר בכח ראשון וגם הו"ל פסי"ר דניחא לו, כמו כן שמעתי שיש תנורי חימום אשר גם בהם רואים שתיכף עם פתיחת הדלת של החדר השלהבת עולה והיינו מבעיר, אך אם נחשוש להכי צ"ע איך כופין בשבת קערה ע"ג הנר הרי אף אם יגביה אותה במקצת וישאיר מעט אויר תחתיה כדי שלא יכבה לגמרי, מ"מ בזה שממעט האויר ודאי מקטין מיד את השלהבת ומכהה אותו יותר ממי שמסתפק מעט שמן מהנר, וגם מסתבר דודאי שרי גם להסיר את הקערה אם ירצה דאם לא כן הי' אסור לכפות משום מבטל כלי מהיכנו, אף על גב דמיד כשמסיר את הקערה ומכניס אויר הרי הוא תיכף מבעיר, וגם איך מורידים בשבת קדירה מע"ג הכירה שתחתיה גחלים הרי האויר הנכנס תיכף בכח ראשון גורם מיד להגדיל את האש, ותנן נמי בפ"ה מתמיד שבשבת היה כופה פסכת שמחזקת לתך ע"ג קב גחלים שהם בוערים כדי שלא יכוו בהם רגלי הכהנים, ומשמע דשרי גם לר' יהודה דמחייב על מלאכה שא"צ לגופה, וגם מפשטות הדברים משמע דאין בזה שום נדנוד של איסור, ואולי י"ל דכיון שהאש גדולה מאד וגם כנגד מיעוט האויר איכא נמי ריכוז חום ע"י הפסכת לכן אפשר דאין זה פסיק רישא וצ"ע).

ו. נראה דאף לדעת החזון איש שכתב בהל' שבת סי' נ' אות ט "שכיון שמעמידו על תכונתו לזרום את זרם החשמל בתמידות קרוב הדבר דזה בונה מן התורה כעושה כלי", אפשר שכל זה דוקא בשעה שעושה את עיקר החיבור של המקרר עם רשת הזרם, בזה הוא סובר שנחשב כבונה כיון שמעמידו בכך על תכונתו לזרום בשעה שמתחמם ולהפסיק בשעה שמתקרר, אבל אם האדם רק משנה את קצב פעולת המקרר ומפעיל אותו חמשים פעם ביום במקום ארבעים נלענ"ד שגם להחזו"א חשיב רק כמשתמש ואין לחשוש בזה לבונה וסותר, וגם מסתבר דאין בזה משום מתקן כיון שרגילים תמיד לשנות את הקצב ע"י המוסת של המקרר כפי רצונו של האדם בשעה זו ולא תיקון הוא כלל, וכ"ש בנידון שלנו שהמקרר מחובר עם הזרם אלא שנפסק מפני הקור, נראה מתרי טעמי שמה שגורם עכשיו להפעילו אין בזה משום סרך בונה, א) כיון שלאחר זמן מועט הוא נפסק מאליו, ונמצא שכל בנינו הוא רק לשעה פורתא. ואף שכתב שם "וזרם חשמל אף תיקון לשעה חשיב בונה" היינו בכה"ג שצריך אח"כ מעשה לבטל את הפעולה הקודמת כמו בהדלקה שסובר שבשעה שמדליק שפיר נחשב כבונה אעפ"י שדעתו, וגם רגיל, לכבותו לאחר זמן, משא"כ בכה"ג שהחבור וההפסק נעשים כל הזמן לסירוגין מאליהם לא מסתבר כלל לומר דבכל פעם שהמקרר מתחיל לעבוד חשיב "בונה" ובשעה שנפסק כאילו "סותר", וכידוע שהרבה גדולי אחרונים סוברים שבנין לשעה לא חשיב כלל בנין ועיין בפנ"י שבת צ"ה ובביצה י"ב שכתב "דליכא במגבן משום בונה אם דעתו לאכלו בו ביום" וכתב ע"ז המהרש"ם באור"ח סי' תק"ט דאף הירושלמי בריש הבונה שסובר דגם בנין לשעה הוי בנין מ"מ י"ל דבכה"ג שיוסתר בו ביום לא הוי בונה, וכיון שכן כ"ש בכה"ג שהסתירה נעשית מאלי' בו ביום דאינו קרוי בונה, וכן לענין תיקון מנא עיין בס' תהלה לדוד סי' שי"ז סוף

אות ב' ובאות ו' דתיקון כלי לשעה לאו כלום הוא וכן בכה"ג שנסתר מאליו בו ביום לא חשיב כלל תיקון עיין שם. (ב) בזה שע"י הפתיחה נכנס חום ומקדים להפעיל הזרם אינו משנה כלל את קצב פעולת המקרר שהרי הוא ערוך ומתוקן שבדרגה מסוימת של חום הוא מתחיל לעבוד, ונמצא שבפתיחת המקרר רק גרם להקדים את החום לאותה הדרגה אבל לא גרם לשום שינוי בקצב הפעולות של המקרר. ולכן נראה שגם אם מקדים תיכף בידיים ובמתכוין את פעולת המנוע, כיון שאין מלאכתו מתקיימת, וגם לא שייך לומר בזה שהעמידו על תכונתו לזרום כיון שתכונה זו הרי היתה בו גם מקודם, לא מיבעיא שאין לחוש בזה לאיסור תורה, אלא גם נראה דכיון שלא עשה שום שינוי בקצב פעולת המקרר ולא בעיקר תכונתו אין בזה שום איסור אפי' מדרבנן.

ומעתה כיון דנתבאר ודאי שאין כאן מלאכה דאורייתא, מסתבר שאין שום חשש בפתיחת הדלת, שהרי גם לענין גרם מלאכה דאורייתא אמרו בגמ' שבת ק"כ ע"ב, שרק עשייה אסורה הא גרמא שרי, ומבואר שלא דוקא גרם כבוי הוא דשרי, אלא אף גרם הבערה נמי שרי, כמו"ש שם להדיא המאירי עיין שם. הן אמנם שהרמ"א בסי' של"ד סעיף כ"ב כתב דלא שרי גרם כבוי כי אם במקום פסידא, מ"מ נלענ"ד שכל זה דוקא בגרם מלאכה דאורייתא משא"כ בדרבנן לא מצינו שאסור שהרי אפילו לענין יום טוב כתבו התוס' במס' ביצה כ"ב ע"א דגרמא שרי לכתחלה אפילו שלא במקום פסידא, ואף שהמג"א כתב בסי' תקי"ד סק"ה דאסור, מ"מ בדרבנן ממש לא מצינן שאסור, וזה שגרם כבוי אסור אף על פי שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה, כבר מבואר בראשונים שמשאצ"ג = שמלאכה שאינה צריכה לגופה = חמורה יותר ונחשבת כדאורייתא, וחושבני שגרם כבוי גחלת של מתכת מותר גם שלא במקום הפסד. ועיין גם באבנ"ז או"ח סי' קנ"ט שהביא דעת רש"י שהטעם שמותר לבשל בחמה הוא משום שאין דרך בישול בכך, והקשה שלפי"ז מדרבנן מ"מ יאסר, כמו כל מלאכה כלאחר יד, ותיירץ שכאן שמתבשל מאליו שלא ע"י מעשה לא גזרו בכלאחר יד, וכמו"ש כחו בכרמלית לא גזרו רבנן, ועיי"ש שסובר שכלל הוא בכל המלאכות. וכן גם בנידון שלנו אף אם גם ננקוט שבהפעלת הזרם יש איסור "מוליד" אפי"ה בגרמא מסתבר דשרי, ועיין גם בבית אפרים חיו"ד סי' ס"ב, שסובר שמותר לעשות גרמא ע"י עכו"ם ולא אסור כלל משום שבות דאמירה לעכו"ם. וזה שאסור "לגרום" ביטול כלי מהיכנו, אעפ"י שהוא רק מדרבנן, היינו מפני שחכמים גזרו גזירה מיוחדת על אותו גרמא לראותו ממש כבונה או סותר גם לפני שהתרנגולת הטילה הביצה תוך הכלי (מסופקני במי שעבר ונתן כלי תחת התרנגולת אם יש עליו חיוב לתקן איסורו ולסלק משם את הכלי כי אפשר דאין בזה שום תיקון, אך אפשר דאף שהאיסור נעשה בשעה שנותן את הכלי, מ"מ יש גם תנאי נוסף שתטיל אח"כ את הביצה תוך הכלי, כמו במלאכת בישול דהמעמיד על האש אינו חייב אלא לכשיתבשל, ולכן אפשר שחייב להזדרז ולסלק), אבל אם הוא גורם את נתינת הכלי מותר שפיר לגרום לכתחלה ביטול כלי מהיכנו, וכמו"ש המהרי"ל והובא במג"א סי' רס"ה סק"ב שמותר ליתן כלי מבעוד יום תחת השלחן ולהסיר אח"כ בשבת את השלחן והשמן הנוטף יכנס לתוך הכלי ולא אסור משום מבטל כלי מהיכנו כיון שאינו עושה ממש בידיים בשבת.

גם פשוט הוא שאף אם היינו אומרים שיש איסור תורה בהפעלת מנוע מ"מ בנידון שלנו אף על גב שהחום נכנס תיכף ומקדים להפעיל את המנוע בשעה קצרה אפי"ה אין זה דומה למ"ש דהמגיס חייב משום מבשל, או כמו"ש

הריטב"א בשבועות י"ז דקרובי בישול מלתא הוא וחייב, דשאני התם שמתחיל תיכף להתחמם יותר וממהר להתבשל, משא"כ כאן שהחום רק גורם שלאחר זמן יתפשט הגז, ויחד אתו המפוח, ורק אז תתחיל המלאכה ע"י זה שיגרום חיבור עם הזרם, באופן זה מסתבר דחשיב רק גרמא בעלמא, וגם אפשר שכיון שמעיקר הדין אמרו בגמ' שגרמא מותר, לכן אף שהרמ"א הביא דעת המרדכי דלא שרי אלא במקום פסידא, מ"מ אפשר שדוקא בכה"ג שמכוין להדיא לגרמא, אז הוא דאסור שלא במקום הפסד, אבל בכה"ג דנידון דידן שאינו מכוין אלא לפתוח הדלת, ורק פס"ר הוא שיצא מזה גרמא בכה"ג לא מצינן שאסור אף להמג"א בסי' שי"ד שאסור פס"ר אפי' בדרבנן. וקצת דוגמא לכך מזה שבשבות של אמירה לעכו"ם לא אסור בפסיק רישא כמבואר שם במג"א ובסוף סי' רנ"ג עיין שם, והשבות של אמירה לעכו"ם חמורה יותר מגרמא, דנפיש רבוואתי הסוברים שמותר לכתחילה אפילו שלא במקום פסידא, וכיון שכן אפשר שכמו כן יש לחלק בנידון שלנו בין מכוין להדיא ובין פסיק רישא. כל זה כתבנו לענין גרם הפעלת מנוע בתחלתו, משא"כ בנד"ד שהמקרה הוא כבר באמצע עבודתו אלא שרק מקדים פעם אחת קצב פעולתו מסתבר שמותר לעשות כן אף בכה"ג דלא חשיב כלל גרמא.

ז. אולם יש טוענים דיש לחשוש לזה, שבכל פעם שמתחדש מעגל חשמלי יוצא במקום החבור ניצוץ קטן של אש, ונמצא שבפתיחתו הוא גורם למלאכת מבעיר, שחייב גם על כלשהו, אך נראה שאין לחוש כלל לכך, שאפילו להסוברים דמשאצ"ל חייבין עליה, מ"מ אפשר שצריכים שיהי' עכ"פ איזה צורך ותועלת מעשיית המלאכה, אבל בנד"ד שלא רק שאין שום תועלת אלא אדרבה רצוי יותר שלא יתהווה כלל הניצוץ, כיון שהוא רק מכלה זרם לבטלה, וגם בהמשך הזמן הוא שורף ומקלקל מקום המגע, נמצא שודאי לאו דאורייתא הוא לפי מה דנקטינן שמקלקל בהבערה פטור, ובר מן דין נראה שהבערה זו חשובה רק כלאחר יד, כיון שאין רגילין כלל בשום פעם לפתוח את הדלת ע"מ לעשות ניצוץ, ועיין בגמ' ר"ה ל"ג ע"א, שהמתקן את השופר בכלי שאין רגילין לתקן בו ה"ז חשיב כלאחר יד ולא אסור כי אם משום שבות, וכן איתא בשבת מ"ו ע"ב ברש"י שחופר שחייב עליו מה"ת הוא רק במרא וקרדום, שרגילים לחפור בהם תמיד ולא בדבר אחר, וכן מפורש בכמה מקומות בש"ס, וכיון שכן מסתבר שגם בנידון שלנו חשיב כלאחר יד, ואף על גב שבדרך כלל בכל לחיצת כפתור חשמלי, לחבר או להפסיק את הזרם, יוצא ניצוץ, מ"מ כיון שבשום פעם אין רגילין ללחוץ על הכפתור בכוונה כדי לעשות ניצוץ, אלא שנעשה תמיד רק אגב גררא בדרך של פסיק רישא, אין זה נחשב כדרכו אלא כלאחר יד, ומעתה כיון שבפתיחת הדלת אין דעתו כלל לאותו ניצוץ, ועיקר כונתו הוא רק להכניס או להוציא אוכלין ומשקין, נמצא שלגבי הניצוץ הרי זה נחשב כפסיק רישא דלא ניחא לו בדרבנן. ועיין "בדגול מרובה" סי' ש"מ סעיף ג', שתמה על האוסרים לשבור בשבת עוגה שיש עליה אותיות וז"ל: "לא מיבעיא להתה"ד שהביא המג"א בסי' שי"ד סק"ה דבאיסור דרבנן מותר פסי"ר = פסיק רישא = א"כ מוחק זה דלא ע"מ לכתוב הוא הוי רק איסור דרבנן וכיון שאינו מתכוין מותר, אלא אפילו לדעת המג"א שם, שאפילו באיסור דרבנן אסור פס"ר = פסיק רישא = מ"מ הרי כשאינו מתכוין ומקלקל ועושה כלאחר יד גם המג"א מתיר שם אפי' בפס"ר וכמ"ש כאן דכולהו איתנייהו מקלקל הוא וגם כלאחר יד ולכן נלענ"ד היתר גמור בדבר זה", וכן בנידון שלנו כיון שאינו מתכוין והוא רק מקלקל וכלאחר יד, שפיר מסתבר שמותר. ועיין גם "בבאר יצחק" להגאון מוהרי"א ז"ל מקובנא, שכתב בסי' ט"ו שאפי' להמג"א לא

אסור פס"ר בדרבנן א"כ אפשר גם בלא זה, משא"כ היכי דאי אפשר כלל בלא"ה, קיי"ל דלא אפשר ולא מכיין מותר בדרבנן, ואף שבהשמטות שבסוף הספר חזר מזה, וכתב שאין להקל אלא בכה"ג דלא ניחא לו, מ"מ בנד"ד נמי לא ניחא לו.

גם כתב הפרמ"ג בסי' תק"ב מ"ז סק"א: "דמכה בברזל על אבן וכדומה ויוצאין ניצוצי אש לאו הבערה והדלקה הוא", ומבואר שם שלא נקרא מבעיר א"כ הניצוץ נאחז דוקא באיזה דבר שהוא בוער ונשרף ולא בניצוצות גרידא. אמנם חידוש גדול הוא וקשה לסמוך על זה לענין הבערה דאורייתא וגם אפשר שרק לענין יום טוב כתב כן (בחזו"א סי' נ' אות ט' ראיתי שכתב כן גם לענין שבת וז"ל "מיהו אם אין זה נעשה גחלת אף שניצוצי אור ניתזין מן החוט זה אחר זה בתמידות אין זה מבעיר", ואם כוונת הדברים לאותם סוגים של מנוע שנוצרים שם בתמידות ניצוצות בעת פעולתן מוכח שסובר גם לענין שבת דאין בזה משום מבעיר וצ"ע). ואם לוקח שתי אבנים ומכה אותן זו בזו עד שמוציאין אש, כמו שעשה אדם הראשון במוצ"ש יתכן שחשוב ממש מבעיר, כיון שמתכוין בפירוש לעשות ניצוץ כדי ליהנות מאורו, או כדי להדליק בו אש אחרת, לכן אפשר דאחשיבינהו ושפיר חייב משום מבעיר על המצאת הניצוץ הואיל והחיוב של מבעיר הוא גם על כל שהוא משום שאש כלשהו ג"כ חשוב וקטן מדליק את הגדול, משא"כ בנידון שלנו שמתעסק בדבר אחר אלא שממילא יוצא ניצוץ קטן, שבשום פעם אין רגילין לעשותו כדי ליהנות ממנו, אין זה כדרך הבערה אף אם ננקוט ודאי שמלאכת מבעיר הוא אפילו כשאין שום שריפה וכליון, שאם לא תאמר כן יהא אסור לשבור חתיכת סוכר קשה לשתיים מפני שבמקום חושך ואפילה רואים תמיד ניצוץ של אור היוצא מהם מחמת השפשוף שבמקום השבירה /הערת המחבר/ +נודע לי שלפי המדע יש הבדל בין ניצוץ ע"י התפרקות של חשמל דרך האויר ובין ניצוצות בחכוך סוכר אשר אפשר דאין זה חשיב כלל אש+ וכן גם ההולך בנעלים מסומרות יש שהוא פס"ר שבכל דריכה ודריכה יצאו ניצוצות אש אשר לכאורה אין שום חילוק בין אותן הניצוצות ובין ניצוץ חשמל, ואעפ"כ אין חוששין לכך (ועיין "במלמד להועיל" חאו"ח סי' מ"ט שחושש לניצוץ של חשמל וסובר שנחשב מבעיר גמור), ונמצא שלהרמב"ם שמחייב במלאכה שא"צ לגופה אפשר שגם כאן צריך להיות חייב משום שאעפ"י שאינו נהנה מ"מ אין זו דרך השחתה וכמו"ש החו"י בסי' קפ"ח עיישה"ה, משא"כ בניצוץ חשמלי, ידוע שהניצוץ גורם רק רעה ולא טובה. גם שמעתי ממומחים שבסגירת מעגל חשמלי של מקרר גם יכול להיות שלא יתהוו בכלל שום ניצוץ או יהיה כ"כ קטן אשר בעיני בשר אי אפשר כלל לראותו. ועיין בריטב"א יומא ל"ד ובכתובות דף ה' ובשטמ"ק שם שכתב: "וכל דאפשר בשום צד בלא מלאכה לא חשיב פסיק רישא" ואעפ"י שרבים כתבו "שקרוב" לפסיק רישא אסור ג"כ, מ"מ אינו אלא מדרבנן, ועיין בזה בשו"ע הרב סי' תצ"ד סעיף כ"ג, ובמהרש"א שבת ק"כ ע"ב, ובחלקת יואב סי' ט'. גם מסופקני שכמו שסובר הרמב"ם שהמחמם מתכת נקרא מבעיר, והיינו משום שכיון שנתחמם כ"כ הרבה עד שמאדים או מלבין הוא עצמו נחשב אש, כמו"כ יש גם לומר להיפך שניצוץ יחידי קטן מאד, שיד האדם אינה מרגשת בו שום חום, אינו נחשב עדיין בגדר אש, ואף על פי שגם ניצוץ זה יכול שפיר להבעיר דברים שהם רגישים לגבי אש, מ"מ כיון שיד האדם לא רק שאינה נכוית אלא גם אינה מרגשת כלל שום חום אפשר שלא נחשב כלל אש, אך אפשר שניצוץ של חשמל חמור יותר מכל ניצוץ אחר שיצירתו היא רק להרף עין, ומיד הוא כלה ונפסד והיה כלא

היה, משא"כ בחשמל /הערת המחבר/ +נודע לי ממומחים שאין זה נכון במתחים חשמליים נמוכים יחסית המצויים בבתיים+ בשעה שהמגע בין ב' החוטים רופף והניצוץ נוצר אילו היו החוטים נשארים באותו המצב ולא היו מתקרבים יותר היה הניצוץ נשאר קיים הרבה זמן עד שהיה שורף לגמרי את החוטים, ורק מפני ורק מפני החוטים מתקרבים תיכף הוא כבה, ולכן אפשר שחמור יותר, אך אעפ"י כן נראה כיון שלמעשה מתקרבים תיכף החוטים והניצוץ הנוצר במקרה הוא עפ"י רוב קטן מאד מסתבר שאין לחוש כלל לכך.

שוב ראיתי בס' ברכת שלמה סוף סי' ס', שהביא מהגאון ר' שמחה זעליג ז"ל מבריסק שכתב שמבואר בשו"ע /או"ח/ סי' ש"כ סעיף י"ח שמנהג העולם כהערוך שסובר שפסיק רישא דלא איכפת לו מותר, ואף שמצאנו באיזה מקומות שאסרו רבנן פס"ר דלא איכפת לו, מ"מ "זהו רק היכא דגזרו חז"ל - ואין לנו לגזור מעצמנו כל היכי שלא מצינו בפירוש, והרי פשוט המנהג ששוברין את החוט צוקר בסכין של ברזל עשות שטאהל והדבר ידוע שניתזין מהצוקר ניצוצות בוערות ולית מאן דחש להא והוא משום דהוה פס"ר דלא איכפת ליה". אולם לענ"ד צ"ע הרבה שנראה שרק בדרבנן אפשר שמצאנו להקל בפס"ר דלא ניחא לו, וכמו"ש "מהבאר יצחק" ועיין גם במשנ"ב סי' שכ"א ס"ק נ"ז, שכן סובר גם "הבית מאיר" וכן סוברים המשנ"ח והבית אפרים בחיו"ד סי' ס"א ועיין גם בפמ"ג בא"א סי' שט"ז סק"ט ובישועות יעקב סי' שי"ד סק"א שכתבו שבאופן שהוא נגד רצונו יש לצדד יותר להיתר, אבל בדאורייתא נראה דאף שמהט"ז שם בס"ק י"ב משמע שסובר בדעת השו"ע שמ"ש "והעולם נוהגין היתר בדבר" הוא משום פס"ר דלא ניחא לו, אולם גדולי האחרונים לא הבינו כן ועיי"ש במשנ"ב שכתב שהכרעת השו"ע היא לאיסור אפילו בפס"ר שהוא נגד רצונו, ולא רק בדלא איכפת לו, וכן מוכח מהשו"ע בכמה מקומות, ועיין בזה בשביה"ש ח"א דף י"ח, ולכן נראה כהנ"ל, גם נראה שאם נחמיר לאסור פתיחת הדלת מפני שהוא גורם להקדים הפעלת המנוע, יש לאסור גם לפתוח את הדלת והחלון של הבית בפני השמש, או להכניס תבשילין רותחין לתוך הבית סמוך למקרר מפני שאף גם הם מוסיפים חום וגורמים להקדים קצת הפעלת המנוע גם בשעה שהמקרר סגור.

ח. ברם נראה דרוב הדברים שכתבנו הם רק בנוגע לזה שאין לחשוש לאיסור גרמא שהחום גורם אח"כ להקדים את הפעלת המנוע, אבל עדיין יש לחשוש שמא בשעה שפותח את הדלת כבר הגיעה דרגת החום שבתוך המקרר סמוך לנקודה שמפעלת את המנוע, ונמצא שבשעה שפותח את הדלת הוא בגדר פסיק רישא שהכח הראשון של החום יפעיל תיכף את המנוע, וכמי שעושה בידיים דומה, דהרי זה דומה "לאשקיל עליה בידקא דמיא", או שוחט בסרנא דמיא, שמבואר בחולין ט"ז ע"א, שאם נשחטה בכח ראשון שחיטתו כשרה, הרי שאע"פ שהוא לא דחף כלל את המים לצאת אלא גרם רק יציאתם ע"י הסרת הדף המנוע אעפ"י כן אנו חושבים את הכח הראשון ככח גברא, וכמאן דשחט לה בידיים דמי, וכך גם כאן אם ננקוט שיש בהפעלת מנוע משום איסור תורה. הן אמנם שלענין פסול מקוה מחמת תפיסת ידי אדם כתב "השאלת דוד" בסי' ז' "דהסרת הקראן אשר על ידו יורדים המים לבאר לענין מקוה לא נקרא תפיסת ידי אדם וכמו חופר צנור בצד הנהר אם הוא פותח מסגרות הצנור שהולך מהנהר שאין זה נקרא לענין זה תפי"א אף בכח ראשון, שהרי נלמד רק ממעין, ומעין גופיה אף במקום שצריך מים חיים כשר בבאר חפור שבאו המים ע"י חפירה כמו"ש המהרי"ק סי' נ"ו, כמו כן המים שבאים

ע"י שפותח המסגרת שמעכבת יציאת המים לא נקרא זה תפי"א =תפיסת ידי אדם= כן נראה ברור וא"כ מה לי שפותח מסגרת מצנור שמביא מים מנהר או מצנור שמביא מים מכלי" עכ"ל, ונראה לכאורה שקל וחומר הוא משם, שהלא עיקר הטעם דתפי"א פסול הוא משום דכתיב יהי טהור ודורשים מזה בזבחים כ"ה ע"ב הויתן ע"י טהרה, ומצאנו גם לענין הטלת מום בקדשים שיש שסובר שהטעם דאסור מה"ת אף ע"י גרמא הוא משום "שלא יהי" משמע גם שלא יהיה בו מום, ואעפ"כ אומרים שהסרת המונע אינה נקראת הויה בטומאה, וכ"ש כאן אצל שבת שכתוב לא תעשה, ודורשים מזה דוקא עשיה הוא דאסור הא גרמא שרי, שהסרת המונע ודאי נחשבת רק כגרמא, גם ראיתי בשו"ת מחזה אברהם סי' מ"ב שכתב: "דלענין שבת דממעטינן גרמא י"ל דבהסרת המונע אף כח ראשון חשיב גרמא משום דבמשכן לא הוי גרמא", ועיקר ראיתו הוא ממ"ש החת"ס בחיו"ד סי' רי"ד שמה שהאדם מסיר הברזא וגורם למרוצת המים אינו נקרא הויה ע"י אדם, כיון שהוא מסיר רק את המונע והמים נמשכים מאליהם, וכמו כן כתב שם בס' נ"ב לענין גן מקורה בגג של זכוכית, שנשאל אם מותר לפתוח את הגג בשבת כדי שיכנסו לשם קרני השמש המועילים לגידול הזרעים, והשיב שכיון שאינו עושה בידיים שום פעולה בגוף השמש או הזרעים אלא שהוא מסיר רק את המונע שחוצץ בין השמש והזרעים הוא רק כגרמא שלפי הגמ' בשבת ק"כ ע"ב שרי מדאורייתא, ומביא שגם המהרש"ם בהשמטות לח"ג סי' מ"ד הסתמך על החת"ס הנ"ל גם לענין שבת עיין שם. אולם לענ"ד צ"ע הרבה מהמבואר שם בשבת ק"כ שאסור לפתוח דלת כנגד המדורה בשעה שיש רוח מצויה גזירה אטו רוח שאינה מצויה, שבפירוש משמע שאם עושה כן בשעה שיש רוח שאינה מצויה הרי היא מלאכה גמורה מדאורייתא, ואין שום סברא לחלק בין פתיחת הדלת בפני רוח לבין פתיחת גג לחדירת קרני השמש, וא"כ הרי מוכח שכמו שלענין שחיטה רציחה /רחיצה/ ונטילת ידיים אנו חושבים את הכח הראשון ככחו, כך גם לענין שבת אין לחשוב את הסרת המונע כסילוק תריס בעלמא. גם מפורש כתב שם הר"ח שהטעם שהוא חייב ולא נחשב גרמא, הוא משום "דכיון דמשוי אורחא אפי' לרוח מצויה ללבות ומחשב לכן אסור בשבת דהיינו מלאכת מחשבת", הרי מפורש שבזה שהוא עושה דרך לכניסת הרוח נחשב לענין שבת כמעשה בידיים, וכך גם בנידון שלנו לענין כניסת החום.

ט. הן אמנם שלגבי הפותח עצמו אין זה פסיק רישא כיון שאינו יודע כלל אם יפעיל בכך תיכף את המנוע או לא, אבל כיון שאם היה יכול לשער את מדת החום שבתוך המקרר היה יודע שבפתיחתו יפעיל תיכף את המנוע, נמצא שהספק הוא לא כמו בגרירת מטה וספסל שהספק אינו על העבר אלא על העתיד אם יעשו חריץ או לא, אלא הספק בנד"ד הוא בדבר שכבר נעשה, כלומר אם שיעור מדת החום של המקרר כבר קרב לקצו או לא, ונמצא שאם באמת התחיל תיכף המנוע לעבוד, נגלה הדבר למפרע שהמקרר היה במצב כזה שהפתיחה מוכרחת תיכף להפעילו, ונמצא שבשעה שהוא פותח הרי הוא עושה ספק איסור. והנה לדבר זה קראו האחרונים ספק פסיק רישא דלשעבר. ועיין בשו"ע יו"ד סי' פ"ז סעיף ו' שכתב הרמ"א שאסור לחתות האש תחת קדירה של עכו"ם לפי שהם מבשלים בהם פעמים בשר ופעמים חלב, ונמצא שהחותה תחת קדירה מביא לידי בישול בשר בחלב, וכתב ע"ז הגרע"א ז"ל: "קשה לי הא אינו מכוין לבשל רק לחתות האש ופסיק רישא לא הוי דשמא לא בישל העכו"ם בהקדירה בשר וגם חלב, וצ"ל דדוקא בספק דלהבא שמא לא יהא נעשה כן במעשה

שלו כמו גורר כסא וספסל דהוי ספק שמא בגרירתו לא יעשה גומא, אבל בספק בעבר כמו הכא דאם יש בקדירה בלוע בשר וחלב בחיתוי זה בודאי יתבשל, אלא דהספק הוא שמא אין בו בליעת בשר בחלב זה מיקרי שפיר פסיק רישא", אך כתב שלדעת הט"ז בסי' שי"ז סק"ג שכתב שלדעת הטור מותר לנעול תיבה שאינו יודע אם יש בה זבובים לא הוי פס"ר, מוכח שסובר שגם ספק לשעבר אינו נקרא פסיק רישא, אולם פשוט הוא שיש לחלק ולומר דשאני שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה, ולכן אף שהספק הוא על העבר אין זה נחשב מלאכת מחשבת משא"כ בשאר איסורין. וכן ראיתי בשביתת השבת בכללי דשא"מ ופס"ר שהביא כן מהמגן אבות בחידושו על מס' שבת דף ל' עיין שם.

ועיין גם בשו"ע הרב ז"ל בקו"א לסי' רע"ז סק"א שכתב לענין כיבוד: "דהספק הוא שמא יש גומות בבית ואי אפשר שלא ישוה והו"ל פס"ר וא"כ כשאנו ידוע הו"ל ספיקא דאורייתא ולחומרא, ולא דמי לשאר דבר שאינו מתכוין דספיקא הוי ושרי, דהתם הספק הוא שמא יעשה גומא והכא הספק הוא שמא יש כבר ואי אפשר שלא ישוה ולא גרע משאר ספיקי דאורייתא". (וכן משמע ממה שחילקו הראשונים בביצה כ"ג ע"ב בין כיבוד של שטח קטן כמו בית המטות לבין שטח יותר גדול, והיינו משום שאם השטח הוא גדול יש מסתמא מקום כזה דשייך בי' אשווי גומא, והי' אפשר לדעת אם הי' נותן אל לבו להסתכל שם היטב, וכמו"כ לענין סריקה בשבת דמבואר בסוף סי' ש"ג שאפי' אם אינו מכוין להסיר הנימין המדולדלין אפי"ה אסור משום דהוי פס"ר, נראה דאף שבכל פעם שמעביר את המסרק פשוט הוא דליכא כלל פס"ר של השרת נימין, ועל כרחך משום דמ"מ באותו פעם שהסריקה משרת מתברר שבלא יודעים עשה פעולה שיש בה פס"ר של השרת נימין מדולדלין).

וכמו כן כתב לענין פתיחת דלת כנגד הנר שהספק הוא "שמא ברגע זה שיתחיל לפתוח ינשב הרוח בחזקה וא"א שלא תכבה כשיפתח ונמצא עושה איסור דאורייתא במה שפותח שע"י כן הרוח מכבה בודאי כיון שכבר יש רוח והוא לא ידע ואשם שסבור כשמתחיל שאין שם רוח", אולם במסקנת דבריו הוא מביא ג"כ את הט"ז הנ"ל וכתב שמשמע גם כן מהרמב"ן והר"ן בפרק כירה בסוגיא דצירוף שאף אם הספק הוא במה שכבר עבר אעפי"כ נחשב דבר שאינו מתכוין ומותר, והטעם שאסור לפתוח דלת כנגד הנר, כתב שם שהוא מפני "שיש לחוש שמא יהיה ודאי ואעפי"כ יעשה מה שיעשה - דאם יהיה פתוח ברוב טפח על דרך משל חיישין שמא מיד כשפשט ידו לדלת לפתוח ברגע זו בתחלת הפתיחה ינשב רוח חזק כל כך שא"א שלא יכבה כשיפתח טפח או פחות ונמצא עושה איסור לאחר שהוא ודאי פסיק רישא". וממילא נראה שכל זה שייך רק אצל רוח שיש לגזור שמא יפתח או יגמור הפתיחה גם לאחר שהוא רואה שהרוח נושב בחוזק ועתיד ודאי לכבות, משא"כ בנד"ד שלפני שהמנוע מתחיל לעבוד איננו יודע כלל אם יתחיל לעבוד מחמת הפתיחה או לא שפיר מסתבר שמותר, ועיין גם במשנ"ב בבאה"ל סי' שט"ז שהוכיח מהרמב"ן והמאירי כהט"ז עיין שם. ולפיכך אין צריכים גם לחשוש דשמא נמצא עכשיו המקרר בדרגת חום כזו אשר אם רק מזיז קצת את המקרר ע"י פתיחת הדלת הוא גורם תיכף הפעלתו, כיון שאין זה פסיק רישא ומותר מפני שאינו מתכוין לכך, גם נראה דאם נחשוש לכך יש לאסור להשתמש בשבת בתנור הנקרא "פראפקשן" כיון שגם שם יש שע"י שמעמידים או מורידים כלי מעליו הוא זז קצת ונשפך תיכף הנפט מהמיכל לתוך צלחת, והו"ל כמוסיף שמן בנר דחייב משום מבעיר.

גם נראה שאף אם ננקוט גם לענין שבת שאם הספק הוא על העבר הרי זה ספק איסור (עיין בזה "בחלקת יואב" ח"א סי' ח') אפשר שדוקא באופן שיכול לברר, אז אומרים שנחשב ספק פס"ר ואסור, משא"כ באופן שא"א כלל לברר, כי בכמה מקומות מצאנו ההיתר של אינו מתכוין אעפ"י שכל הספק תלוי בסיבות שכבר היו ולא במה שעתידי להיות. וחושבני שגם בגרירת כסא וספסל, הספק אם יעשו חריץ או לא יש שזה תלוי בטיב העפר ובכח המאמץ שהוא מתאמץ לצורך הגרירה ואעפ"י אין זה נחשב כספק במה שכבר נעשה. גם אפשר שדוקא כעין סגירת תיבה שהסגירה עצמה היא צידה הוא דחשיב ספק פס"ר, משא"כ בנד"ד שפתיחת הדלת אינה איסור כלל אלא שמחמת הפתיחה נכנס חום, אשר מחמתו מתפשט גאז, וההתפשטות גורמת לסגירת מעגל חשמלי ולהפעלת מנוע, באופן זה אפשר שכיון שאינו יודע ברור, אין זה נחשב ספק פס"ר לשעבר כיון שבשעת הפתיחה הוא מסופק אם הגאז יסגור אח"כ את המעגל או לא, ולא דומה לסגירת תיבה שיש בה זבובים, שבשעה שסוגר אינו מסופק אם יצוד אח"כ או לא, אלא אם הוא צד עכשיו או לא, וכן ע"י החיתוי באש הוא ממש מבשל מספק בשר וחלב, משא"כ כאן. ואפשר שלפי"ז אין להוכיח מדברי הרמב"ן והמאירי ממה שכתבו אצל ספק צירוף שסוברים ג"כ כהט"ז. אך נראה שא"א כלל לסמוך על סברות קלושות כאלה, וגם בעיקר הדבר חוששני מאד דאפשר שכיון שהוא ודאי פס"ר שהפתיחה גורמת להקדים הפעלת המנוע והספק הוא רק אם יפעיל אותו תיכף בכח ראשון, או רק לאחר זמן, אפשר שאינו שייך כלל לדבר שאינו מתכוין א"כ היינו מסופקים אם החום נכנס או לא, או אם החום ישפיע על המנוע או לא, אבל באופן כזה שודאי נכנס, וגם ודאי משפיע, והספק הוא רק אם באופן המותר או באופן האסור, אפשר דשפיר חשיב לדעת הכל ספק איסור.

י. אולם נתברר למעלה דמסתבר שהנידון שלנו נחשב כפס"ר דלא ניחא לו, כיון שהכנסת החום לתוך המקרר הוא נגד רצונו, ועיין במג"א סי' ש"כ ס"ק כ"א שהכל מודים שאין איסור תורה בפס"ר דלא ניחא לו, וא"כ אף אם נחשוב אותו כספק עשיה ספק גרמא מותר מטעם ספיקא דרבנן להקל. וגם נראה דבנד"ד איכא רובא להיתירא, שהרי רק לעתים רחוקות הוא גורם בפתיחתו הפעלת המנוע מיד בכח ראשון, ונמצא שבכל פעם שפותח יש לנו ללכת אחר הרוב שלא יפעיל תיכף את המנוע, ואף שההולך במדבר ואינו יודע מתי הוא שבת אסור בכל הימים בעשית מלאכה אם יש לו ממה להתפרנס ואין הולכים אחר רוב הימים שהם חול, עיין במג"א סי' שמ"ד שכתב שהוא מפני שיום השבת נחשב קבוע, כיון שבמקומות של ישוב הוא ניכר וידוע, משא"כ בנד"ד מה טעם לא נלך אחר הרוב ונוסף לכך, הרי נתבאר דמסתבר שאין שום איסור תורה בהפעלת המנוע והבערת הניצוץ שהוא גם מקלקל וכלאחר יד, ונמצא שלכל היותר הוא רק ספק דרבנן עם הכרעת רוב לקולא, וחזי נמי לאצטרופי מ"ש "השלטי גבורים" ליישב דעת הרשב"א בשבת דף ק"ו שמתיר לנעול ביתו לשמור אף שצבי נמצא בתוכו ולא חשיב ליה פסיק רישא, ואף שהמג"א כתב בסי' שט"ז ס"ק י"א שאין לסמוך על זה, מ"מ עי"ש בישויע"ק סק"ה שמבאר יפה את דבריו, ולדבריהם אין לאסור כלל בנד"ד אף אי הוי ממש פסיק רישא עי"ש.

ועוד נלענ"ד שאפי' אם יודע ברור שתיכף עם פתיחת הדלת יתחיל המנוע לעבוד אינו יותר מגרמא. ראשית שבשום אופן אין החום משפיע כל כך מהר על הגאז והמפוח שהם סוגרים ומסוגרים עד כדי שנוכל לומר שתיכף עם פתיחת הדלת מפעיל הכח הראשון של החום את המנוע, ואחד המומחים אמר לי שלדעתו א"א כלל שהחום

ישפיע בפחות מדקה אחת, ומה שרואים לפעמים שהמנוע מתחיל תיכף לעבוד אין זה מפני הפתיחה אלא שבלי זה כבר נתחמם הרבה והיה מפעיל תיכף את המנוע אף אם לא היה פותח כלל הדלת, ועוד כיון שהחום הנכנס צריך לגרום בתחלה התפשטות הגאז והמפוח הגורם לעשות חבור עם הזרם וגם עצם החבור נחשב רק כעשיית גשר בפני הזרם שזורם מתחנת הכח, ולכן אף על פי שאם אחד מסובב גלגל שקשור למערכה של גלגלים פשוט הוא שכל הגלגלים שמסתובבים מחמת הכח הראשון של הסיבוב נחשבים ממש ככחו ולא ככח שני או כח כחו (ועיין "ברב פעלים" ח"א סי' כ"ה שכתב אחרת וצע"ג) היינו מפני שכולם מסתובבים ממש מחמת כוחו, משא"כ כאן שהחום עצמו אינו מפעיל תיכף את המנוע כי אם לאחר שגורם תחלה פעולות שונות, באופן זה שפיר נחשב גרמא. גם רחש לבי לומר שאף המים הראשונים היוצאים מחמת הסרת המנוע כיון שאינם הולכים ממש מכוחו יש להם רק "דין" של כוחו, וא"כ אפשר שדוקא אם גם כוונתו כך אז אומרים שכל מה שנעשה תיכף ומיד מתיחס אליו וכמאן דעבד ליה בידיים דמי, משא"כ במי שלא ידע כלל מהמים, והסיר דף ויצאו המים הראשונים הסמוכים לדף והזיקו או הרגו אפשר שנחשב רק גרמא ופטור. קיצורו של דבר שרק אם יש גם כוונה הרי היא גורמת ליחס פעולת המים אליו משא"כ באינו מתכוין. ודוגמא רחוקה לכך ממה שהביא המג"א בסי' שיי"ח ס"ק ל"ו שבמלאכת תיקון כלי שהוא מכה בפטיש אין ראוי לומר פסיק רישא משום שדוקא כשהוא מתכוין, עושה מלאכה וכשאינו מתכוין אין בו מלאכה כלל, וכמו כן בכח ראשון הבא ע"י הסרת מנוע, אפשר שרק מחמת הכוונה הוא מתיחס אליו ובלי כוונה הרי זה נחשב רק גרמא, אולם מסוגית הגמ' בשבת ק"כ ע"ב שהזכרנו קודם לא משמע כן עייש"ה ובפי' הר"ח. גם אפשר שמה שהקילוח הראשון נקרא כוחו אעפ"י שכל מעשהו היה רק להסיר את המנוע, הוא דוקא באופן שכל עיקר הקילוח נתחדש אך ורק מפעולה זו של הסרת המנוע, משא"כ באופן שגם מקודם היו המים זורמים ומקלחים אלא שהיה מונח שם איזה דבר החוצץ קצת בפני מרוצת המים ואינו נותן להם לזרום כ"כ מהר ובא זה והסיר אותו דבר החוצץ ועי"ז הם זורמים יותר מהר, אפשר שבכגון זה אינו נחשב כוחו אם ההיזק נעשה מחמת רבוי המים ולא מחמת כח מרוצתם, וא"כ בנד"ד הרי החום נכנס לתוך המקרר גם בשעה שהוא סוגר אלא שהדלת חוצצת מעט ובפתיחתה הוא רק מרבה כניסת החום לכן אפשר שאין זה נחשב כלל כנעשה ע"י כוחו, ולא דומה למכבה את הנר או מבעיר ע"י פתיחת דלת, מפני ששם אין הרוח משפיע כלום לכבוי הנר או הבערת מדורה בשעה שהדלת סגורה משא"כ כאן. אולם אין לי שום ראיה לעיקר חילוק זה ומצד הסברא יש פנים לכאן ולכאן. אלא שבלא"ה כבר נתבאר לעיל שכמו שמותר לשנות את קצב עבודת המקרר ע"י הרעגעלאטאר, כ"ש שמותר להקדים ממש בידיים את פעולת המנוע כיון דבמעשהו זה לא נעשה כלל שום מלאכה דאורייתא או דרבנן, ולפיכך אין לחוש שמא הוא מזיז ומקדים בכך הפעלתו.

יא. במקום אחר כתבתי לענין הסרת דף של מים דאף שפשוט הוא דמה שחושבים את הקילוח הראשון ככוחו אין זה דוקא אם הסיר את הדף בגופו ממש אלא אפילו ע"י כוחו, וכגון שזרק חץ והסירו, גם אז רואים את המים הראשונים כהולכים מחמתו (ואין להקשות מאי שנא מזורק אבן למעלה וחזרה ונפלה למטה שמבואר בסנהדרין ע"ז ע"ב שדומה לכח שני, ולכאורה הדברים קל וחומר, ומה אם היתה אבן מונחת למעלה ורק דף מעכבה

מליפול ובא אחד זרק אבן והסיר בכח את הדף ונפלה האבן והזיקה אמרינן שנחשב כח ראשון וחייב, ואם אותה אבן עצמה שזרקה למעלה וחזרה ונפלה מה טעם יהי' פטור. אך נראה שנפילת אותה האבן שונה, כיון שכח זריקתו היא כלפי מעלה ונמצא שהנפילה היא פעולה הפוכה ממעשיו, כלומר לאחר שכוחו כבר נפסק וחדל אזי חוזרת האבן ונופלת למטה, משא"כ כשהאבן הסירה דף, אז רואין שפיר את סילוק הדף כנעשה ממש ע"י הזורק וממילא חושבים את נפילת האבן כקילוח ראשון של המים), מ"מ אם אחד הסיר דף ויצא הקילוח הראשון והסיר בכחו דף אחר, אפשר שאף המים הראשונים היוצאים תיכף עם סילוקו של הדף השני יש להם דין כח שני ולא כח כוחו, גם מבואר בכמה מקומות שאף מה שנעשה ע"י הקילוח הראשון לא נקרא כוחו אלא א"כ הולכים ממש מכוחו בלא שום הפסק באמצע, אבל אם המים יצאו בצינור ואח"כ חזרו ונפלו מהצנור למקום אחר, אין זה נחשב כוחו כיון שמהצנור והלאה הרי הם מתפשטים מאליהם והולכים מכח עצמם, אף על גב שאם שפך ממש בגופו את המים לא אמרינן הכי, וא"כ מסתבר שגם הסרת הדף שנעשה מחמת הקילוח ראשון נחשב שפיר כהפסק ומה שהמים מקלחים אח"כ מחמת הסרת המונע לא עדיף מהמים של הקילוח הראשון עצמו שנשפך מהצנור למקום אחר, דלא חשיב כוחו, וא"כ ה"ה בנד"ד שהחום הנכנס תיכף מחמת פתיחת הדלת חשיב כמים הראשונים הסמוכים לדף ואותו הכח הראשון של החום צריך עדיין לעשות עוד כמה פעולות והו"ל כח שלישי או רביעי, וכיון שכן נראה שאף אם ננקוט כהסוברים דשאני שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה וחייב גם על כח שני ושאר מיני גרמות וכמו"ש בגמ' ב"ק דף ס' ע"א, מ"מ כל זה דוקא אם הוא ממש מתכוין לכך, משא"כ בנד"ד שאינו רוצה כלל בכניסת החום מפני מה נאמר שגם כח שני או שלישי נחשב ככוחו, ואפשר שהזורה בשבת בלא כוונה חשיב רק גרמא בעלמא וקיל טפי ממתעסק.

סוף דבר, נלענ"ד שמכל אלה הטעמים שכתבנו פשוט הוא בלי שום פקפוק שלאחר שהוציא את המנורה הנדלקת מחמת הפתיחה אין נכון כלל להמנע מלהתענג בשבת ומותר שפיר לפתוח בשבת את דלת המקרר בכל עת ובכל שעה שירצה בין בזמן שהמנוע עובד ובין בזמן שהוא נח.